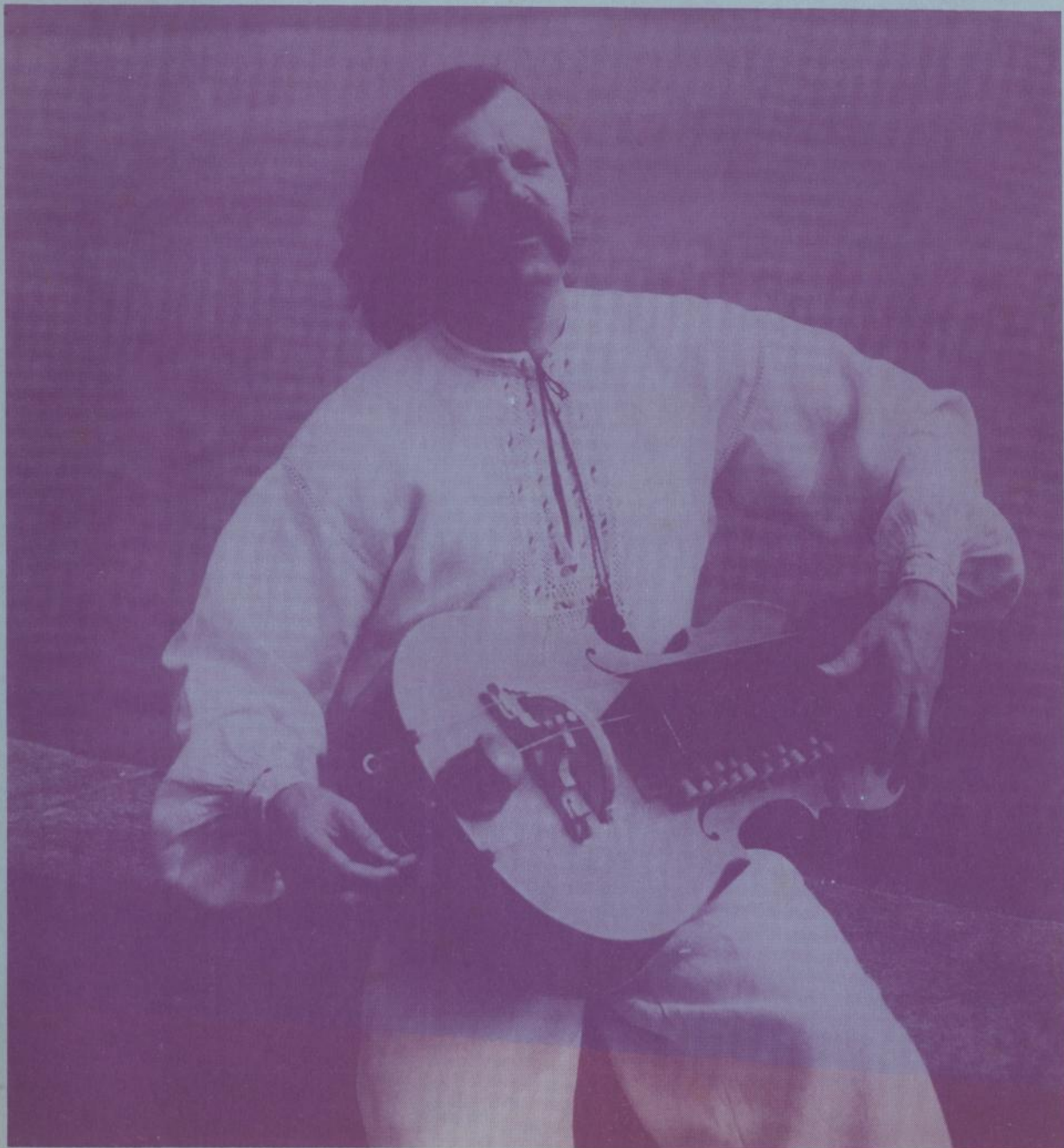

ЛІРНУЦЬКІ ПІСНІ

КОБЗАРЯ-ЛІРНИКА
ВАСИЛЯ НЕЧЕПИ

Published by
Kobza International Corporation
3253 Lakeshore Blvd. W., Toronto, Ontario, Canada M8V 1M3. 1990.

Printed by: Beskyd Graphics, 2559 Dundas St. W., Toronto, Ontario, Canada M6P 1X6.
Tel.: 761-9882 Fax: 766-8537.

**Українська ліра
та лірницькі думи, псалми
та пісні з репертуару
кобзаря-лірника
Василя Нечепи.**

**The Ukrainian Hurdy-Gurdy.
Epic Ballads, Psalms and Songs
from the Repertoire of
Vasyl Nechepa.**

**© Kobza International
Toronto, Canada
1990.**

В це видання ввійшли пісні з репертуару кобзаря та лірника Василя Нечепу, яких він виконував під час концертних гастроль в Австралії, Канаді та Сполучених Штатах Америки в 1989-90 роках .

На основі концертної програми були зроблені записи на магнітну плівку, котрі збирається видати Українсько-Канадська фірма "Кобза". Окремо "Кобза" підготувала першу в світі платівку українських лірницьких пісень у виконанні В. Нечепу.

Подано також короткий опис історії української ліри, а також деякі відомості про Василя Нечепу, і його спогади відносно маловідомих постатей пов'язані з лірою, котрі заслужили собі кращу славу.

Цікаво, що маловідома в українській громаді українська ліра набуває широкої популярності на Заході. Існують лірницькі товариства та клуби в Англії, Франції, Німеччині та в Австралії. Товариство Лірників в Англії має свого власного квартальника де друкують історичні описи, ноти та заваження виконавцям та майстрам, для покращення їх мистецтва. Ліру успішно використовують в популярних естрадних колективах.

А де ж наша ліра? Коли на початку цього століття лірників було набагато більше ніж бандуристів, то тепер їх майже немає. Українці не використовують ліру в ансамблях ні тут на Заході, ні на Україні. Українських записів на платівках зовсім немає. Друкованих матеріалів також нема. Тірко згадати що до цього часу єдині записи українських лірницьких творів на платівці зробив в Угорщині лірник Роберт Мандел.

Все ж таки зараз знайшлися люди котрі стараються відродити українську ліру, та її мистецтво.

Надіємося, що ця збірка послужить в деякій мірі відновити та поширити зацікавлення лірою і хоч трошки виповнить прогалину у друкованих матеріалах для ліри.

Віктор Мішалов
Упорядник.

Василь Нечепа

Кобзар та лірник Василь Григорович Нечепа народився 1-го вересня 1950 року в містечку Носівка на Чернігівщині. З дитинства навчавсь музики і співу у місцевого народного музиканта Олександра Степановича Сопіги. Пізніше вчився в м. Чернігові, в музичній школі по класу скрипки, а танож закінчив музичне училище як співак і хоровий диригент. Його вокальним педагогом був заслужений артист України Леонід Миколайович Пашин.

Грі на кобзі та лірі навчавсь у відомого музичного майстра Олександра Самійловича Корнієвського¹, який ще в 1906 році виготовив кобзу для славетного кобзаря Терентія Пархоменка², і в нього перебрав навички кобзарської школи.

Кобзу, з якою виступає Василь Нечепа, виготовив заслужений майстер народних інструментів Микола Іванович Єщенко на всесвітньо-відомій Чернігівській фабриці музичних інструментів. Креслення поклав сам Василь на зразок і стрій оригінальної кобзи кобзаря Терешка Пархоменка. Інструмент настроєний діатонічно³ (7 бунтів, 16 приструнків) з специфічними півтоновими перемикачами, котрі дозволяють швидко перестроїти інструмент з однієї тональності в іншу.

Колісна ліра була виготовлена на зразок стародавніх українських лір в Мельнице-Подільській експериментальній фабриці музичних інструментів. На відміну від стародавніх інструментів вона має хроматичну клавіатуру, котра дозволяє грати в мінорі і в мажорі без перстройки.

Василь Нечепа – унікальний представник старосвітської чернігівської кобзарської школи, котру Гнат Хоткевич вважав самою давньою в порівнянні з полтавською і харківською. Василь послідовник і

¹ **ОЛЕКСАНДЕР КОРНІЄВСКИЙ** – Народився в 1889 році в селі Хорюківка на Чернігівщині. Він був дуже активний у відродженні сучасної бандури і вперше увів струни-півтони на бандурі, а також півтонові перемикачі. Змайотрував понад 180 бандур, а також багато лір, гітар, скрипок та інших струнних інструментів. В 1937 році був заарештований за націоналізм і повернувся до рідної Хорюківки в 1962 му році. Помер в 1988 році.

² **ТЕРЕНТІЙ ПАРХОМЕНКО** – Народився в 1872р. Один з найвидатніших сліпих кобзарів Чернігівщини. Він залишив великий вплив на сучасну українську музику. Помер після того, як жандарми побили його в 1911 році.

³ Стрій кобзи діатонічний:

Бунти: G, A, B, C, D, E, F

Приструнки: G,A,B,C,D,E,F,G,A,H,C,D,E,F,G,A

продовжувач творчості Терентія Манаровича Пархоменка та його учня лірника Оврама Радіоновича Гребеня⁴.

Нечепу для концертної роботи сам збирає, записує, обробляє і включає до своїх концертних програм маловідомі думи, легенди, биліни, перенази і пісні які звучать на Чернігівщині. Крім зразків усної народної творчості Василь розробляє і збирає зразки народних вишивок, народних костюмів. Його роботі належать костюми професійних колективів, окремих виконавців. Всі свої концерти він проводить у костюмах виготовлених власноручно.

Як артист Чернігівської обласної філармонії, Василь виступає з сольними концертними програмами які народжуються в співпраці з режисерами, поетами та композиторами. Останнім часом в напруженій співтворчості з режисером, Заслуженим артистом України Леонідом Отрюхом, створено моновиставу "Тарас Шевченко".

Василь є Переможець 7-го міжнародно-фольклорного фестивалю Придунайських країн котрий відбувся в Угорщині в 1981 році, а також дипломант I та II українських республіканських конкурсів вокалістів в м. Києві в 1983 та 1985 роках. З концертами виступав в Польщі, Угорщині, Східній Німеччині, Чехословаччині, Сінгапурі, Австралії а тепер в Канаді та в США.

---

⁴ **ОВРАМ РАДІОНОВИЧ ГРЕБЕНЬ** – Народився у 1878 році в с. Борзні на Чернігівщині

Vasyl Nechepa

Vasyl Nechepa belongs to a special breed of Ukrainian folk musician. He is a kobzar¹ and lirnyk². These categories describe the professional folk bards who wandered Ukraine in days of old performing epic ballads and historic songs on the Ukrainian hurdy-gurdy and multistringed kobza-bandura.

Nechepa was born September 1st, 1950 in the small town of Nosivka in the Chernihiv province of north-eastern Ukraine. From an early age he studied music and singing with a local folk musician Olexander Sopiha. Later he was able to enter a music school in Chernihiv where he studied violin, finally completing his studies in college majoring in singing and choral conducting. His vocal teacher, to whom he gives praise was Leonid Pashyn.

The kobza-bandura was taken up by Vasyl after a meeting with the renown bandura maker Olexander Kornievsky³, who began making banduras in 1906. This first instrument was made for the renown blind kobzar Terentiy Parkhomenko⁴. Kornievsky knew much about Parkhomenko and related his knowledge to all who would listen.

It is a copy of this original authentic instrument made in 1906 that Vasyl arranged to have reconstructed and made by Mykola Yeshchenko – one of the most outstanding bandura makers at the Chernihiv musical instruments factory. This instrument is tuned diatonically having 7 bass strings and 16 trebles which are called prystrunky. A special mechanism was installed on the instrument to allow the performer to quickly retune the instrument into various keys.

The hurdy-gurdy is a copy of a traditional instrument and was manufactured at the Melnitse-Podilsk musical instruments factory in the

¹ Kobzar – A wandering minstrel, usually blind, who accompanied himself on the multistringed lute-like kobza or bandura.

² Lirnyk – A wandering minstrel, usually blind, who accompanied himself on the Ukrainian hurdy-gurdy called Lira.

³ Olexander Kornievsky – was born in 1889 in the village of Koriukivka in Chernihiv province. He was very active in the renaissance of the bandura of which he made over 180. In 1937 he was arrested and was only able to return to his village in 1962. He died in 1988.

⁴ Terentiy Parkhomenko – was born in 1872. He was one of the most renown kobzars of Chernihiv province and left an important influence on Ukrainian music. He died in 1911 after being beaten by Tsarist police officers.

Ternopil region. It differs from the traditional instrument in that it has a chromatic keyboard, which allows the player to change from major to minor keys at will.

Vasyl Nechepa's music is a unique example of the traditional kobzar and lirnyk schools of the Chernihiv region. Rather than using modern instruments Vasyl has limited himself to the traditional instruments, styles of playing and repertoire from the province in Ukraine in which he was born and was raised.

Much of the material had to be collected directly from those who knew the age-old songs or remembered such folk performers as Terentiy Parkhomenko and the lirnyk Ovrarn Hreben'. Vasyl has spent a considerable amount of time travelling throughout the province collecting authentic material such as songs, epic ballads, legends and anecdotes to combine them into a professional performance. His collecting and interest in the regional traditions of Chernihiv does not stop at folklore however, as Vasyl also collects embroidery and folk costumes. These skills he has refined in time and has been invited on numerous occasions to design and make costumes for various other performers and groups.

Vasyl is a soloist of the Chernihiv Regional Philharmonia which is a government run concert agency which organises concerts for the Chernihiv region and negotiates with other concert agencies. He also holds trophies from the 7th International Folklore Festival of Danube countries which was held in Hungary in 1981, and also was a finalist in the First and Second Ukrainian Republican contests of Vocalists which took place in Kiev in 1983 and 1985.

He is a prolific performer throughout Ukraine and Eastern European countries such as East Germany, Czechoslovakia, Poland and Hungary, and has recently been able to give performances in Singapore, Australia, Canada and the United States.

Kobza International has sponsored the recordings of his repertoire which will be the first ever commercial recordings of Ukrainian lira music. These recordings will be available at his performances in North America.

Спогади про Олександра Корнієвського

Про Олександра Самійловича Корнієвського з літератури я знав давно, бо це ж той Корнієвський який ще в 1906 році змайстрував дві кобзи Терентію Пархоменну, той Корнієвський який на початку нашого століття в кобзах примінив хроматизм і вперше півтонові переминачі. На жаль, він не зумів довести до доброго кінця свої винаходи, про що дуже жалкував в останні роки свого життя. Для мене Корнієвський був напівлегендою як Остап Вересай, Терентій Пархоменно, та багато кобзарів Чернігівщини.

На початку 1982 року Станіслав Реп'ях¹ розповів мені, що Корнієвський живий і здоровий, дав мені його адресу і, якимось посміхаючись сказав, що він ще при доброму здоров'ї і як йому відомо його молода дружина зовсім недавно була вагітною. Другого дня я вже спішив до Корюківки на вулицю Привокзальну. Мене зустрів літній дідусь, який зразу не хотів говорити скільки йому років. Мав тоді Олександр Самійлович 93 роки. Під час першої зустрічі ставився до мене з якоюсь недовірою. Говорив, що тепер багато людей з народного мистецтва мають славу, дисертації, і багатство, а він за те ж саме мистецтво ледве не поклав своє життя.

Коли я приїхав до Корнієвського він вже майже не майстрував і був трохи здивований, що я цікавлюся не його майстерськими здібностями а цікавлюсь грою на кобзі та лірі, а також всім тим, що пов'язує Корнієвського з кобзарем-лірником Пархоменном. Він був дуже радий, що його будуть слухати як виконавця. Взяв до рук свою останню бандуру, якимось підлаштовувався до дверей і підпер кінцем дверей бандуру. Я сміючись спитав, чи не підключається він до якоїсь електронної системи. Нічого не відповівши, він почав грати. Бряжчали шибки в вікнах. Всю цю гру я зразу записав на диктофон. Чи має ще хтось такі записи?

Останнім часом про Корнієвського чимало писали, як про неперевершеного музичного майстра. Потріскані, порепані, порубані топором пальці робили чудо. Говорив Корнієвський, що Пархоменна він давно набагато перевершив і тут неможливо було з ним не погодитися. Після гри показував мені прийоми гри одбоєм, розповідав і показував прийоми гри старосвітської, тепер вже забутої Чернігівської школи гри на кобзі, а також строї лір. Розповідав, як колись грали на лірах на

¹ **Станіслав Панасович Реп'ях** – голова опільних письменників України в Чернівці. Поет, публіцист, лауреат республіканських премій, великий пропагандист кобзарства Чернігівщини.

Чернігівщині і як треба грати тепер. Лір Корнієвський виготовив чимало і всі були вони різні.

Він весь час вів пошук сучасної ліри, про що видно з його робіт. В нього були ліри трьох, чотирьох, п'яти, шести і багатострунні, на яких можна було грати по-різному: міняючи висоту на декількох струнах, маєш можливість грати анордами. Тепер майже всі ці ліри знаходяться в музеї декоративного мистецтва в Чернігові. (Катерининська Церква).

Мене завжди тягло до нього і як тільки траплялась така можливість я спішив до Корюківки. Неодноразово їздив до нього з Владиславом Бойном². Ми зняли любительський відеофільм про Корнієвського. Любительська кіностудія "Анорд" при Чернігівській музичній фабриці зняла фільм про роботу майстра Корнієвського. Творче об'єднання "Екран" з Москви створило невеличкий фільм "Уроки Василя," але фільм цей не побачив екрану поки що. Я маю дуже багато фотографій Корнієвського, а також разом з ним, але не маю можливості видрукувати ці фотографії в даній праці, бо не знав, що прийде така нагода видрукувати цю працю під час гастролей в Канаді.

Олександр Самійлович в кожний мій приїзд з задоволенням грав на кобзі та на лірі. Він був цінавим розповідачем. Розповідав мені про своє нелегке дитинство. Десь до п'яти років він не ходив зовсім ногами і батьки не знали що ж з цим Сашком робити. Батько його був добре знайомий з графом Львом Толстим, родина котрого походить з Чернігівщини, бо служили разом на Кавказі. Розповідав мені про свої перші успіхи майстерності, про нелегке навчання. З сумом розповідав про нелегкі роки життя з 1937 року по 1962 рік.

В серпні 1937 року до нього приїхали якісь люди і сназали йому, що він мусить їхати з ними, щоб підписати якісь документи. Лишив він свою сім'ю і поїхав в чому стояв. Повернувся в Корюківку (зовсім знищену німцями в роки війни) в 1962 році і почав своє життя і майстрування спочатку. Говорив, що за все своє життя не мав жодного вихідного дня, не випив жодної чарки спиртного.

Олександр Самійлович розповідав мені багато про зустрічі з Терентієм Макаровичем Пархоменком. Розповідав про його перші успіхи, коли Минола Лисенко запросив додому кобзаря і прожив він тоді у родині Лисенків понад два тижні. Говорив що дуже добре шанували. Композитор записав з голосу Пархоменка багато дум і пісень. Тоді ж мав Пархоменко багато публічних виступів і заробив чимало грошей. На жаль не міг дати зразу раду зі своїм золотом. Корнієвський говорив, що сліпому, бідному кобзарю може небезпечно давати багато грошей зразу.

² Владислав Григорович Бойко – директор Чернігівського музичного училища.

Аспірант інституту фольклору та етнографії імені М. П. Рильського.

Фольклорист, музикознавець, досліджує фольклор Чернігівщини.

Розповідав мені Корнієвський і про останню зустріч з Пархоменком. Пішла селами чутна, що кобзар лежить хворий, і він поїхав тоді до с.Волоснівців, щоб провідати Терентія. Він лежав принований до ліжка. Явдоха запросила до хати. Попросили Корнієвського щось зіграти на кобзі, бо давно не звучить кобза в їхній хаті. Коли кобза зазвучала, до цього мовчазний Пархоменко підхопився з ліжка, обзивав Корнієвського різними словами, погрожував. Він був дуже обурений за те, що майстер почав робити кобзи зрячим музикантам, бо був переконаний, що це музика тільки сліпців. Після цього Олександр Самійлович поїхав на своєму дерев'яному велосипеді до Корюківни, а через денільна днів Пархоменко помер³.

Нічого не міг розповісти мені Корнієвський про лірника Оврама Радіоновича Гребеня, бо з ним ніколи не зустрічався, хоча багато чув про нього. До 1937-го року про Гребеня ще мало знали, а коли вже Корнієвський повернувся на Чернігівщину в 1962 році, то ліра Гребеня вже назавжди замовкла. Він помер в 1961 році.

31-го січня 1988 року на концерті в Чернігівському швейному об'єднанні я співав пісні з репертуару Пархоменка і Гребеня і розповідав, що мав щасливу нагоду навчатись гри на кобзі та лірі у Олександра Корнієвського, помилково сказавши що той жив у Корюківці. Відразу поправив свої слова і сказав на сцені, що Корнієвський ще живий і сьогодні.

В ці хвилини Корнієвського вже не було серед живих. Він помер вранці цього ж дня, 31-го січня 1988 р.

Обіцяв мені що доживе до ста років, показував мені свою труну, котру сам змайстрував і чекала вона його понад 20 років.

Коли їду Чернігівсько-Сіверським шляхом, завжди зупиняюсь в селі Волоснівці Менського району. З шляху добре видно ухожену могилу і сіру плиту на якій написано - "Український кобзар - Терешко Манарович Пархоменко". Покладу на могилу або ж квіти, або хоч польову траву. Поруч з могилою кобзаря, біліє ще одна плита на могилі Явдохи Пархоменко - дочки Терентія. Одна з небагатьох кобзарок Чернігівщини.

З квітами їду тепер і до могили Корнієвського в Корюківку.

Василь Нечепя.
Січень 1990р.
м. Торонто, Канада.

---

³ В травні 1911 року в дні 50 річчя з дня смерті Параса Шевченка в м. Улані на концерті Пархоменко заспівав революційну пісню, за що його дуже сильно побили. Наївживого привезла його дочка з Улані до села Волоснівців. Це була остання пісня в його житті.

На смерть Шевченка

In memory of Taras Shevchenko

Записано від кобзаря
Терешка Пархоменка

1. Зій- шов мі - - сяць на мо- ги- лу з не- ба по- ди-
ви - - - ться, На вкруг гля - - нув яс- ним о- ном
тая по- чав жу- ри - - - ться. Да- лі в хма- ру
за- гор- нув- ся пе- ре- став сві- ти - - ти,
за ним зір- ки по- хо- ва- лись, мов за бать - ном ді - ти.

The image shows a musical score for a song. It consists of five staves of music, each with a corresponding line of lyrics in Ukrainian. The music is written in a single system with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The lyrics are: 1. Зій- шов мі - - сяць на мо- ги- лу з не- ба по- ди- ви - - - ться, На вкруг гля - - нув яс- ним о- ном тая по- чав жу- ри - - - ться. Да- лі в хма- ру за- гор- нув- ся пе- ре- став сві- ти - - ти, за ним зір- ки по- хо- ва- лись, мов за бать - ном ді - ти.

На смерть Шевченка

Зійшов місяць на могилу,
З неба подивиться,
Навкруг глянув ясним оком
Та й почав журиться.
Далі в хмару загорнувся,
Перестав світити,
За ним зірки поховались,
Мов за батьном діти.

Ніч як ворон темна стала,
Хмари скрізь блукають,
Вітри буйні з хрестами
Сумно розмовляють.
Чого ж місяць, чого срібний
Хмарою закритися,
Чого ж вітер о півночі
Грізно розходився?

Місяць бачив, як учора
Могилу копали,
А в могилу домовину
Стиха опускали...
Зачинилось на Вкраїні
Покутне віконце,
Заховали під землею
Українське сонце.

Умер нобзар, його пісні
Більше не гриміти...
Почав вітер на могилі
Сумно гомоніти:
То завіє, то застогне,
Жалібно залл'ється
Наче соніл об могилу
Крилами заб'ється.

Плаче, квилить, свіжу землю
З могили здіймає...
Просить: "Встань, мій вільний брате!"
- Ні не дочуває!
Спи ж, Тарасе, тихо, тихо!
Доки Бог розбуде!
Твої ж пісні Україна
Повін не забуде!

Маруся Богуславна
(записано від лірника Івана Снубія)

Та на Чорному морі
Та на камені білому,
Там стояла темниця темненьна.

Та у тій же темниці
Було сімсот нозанів
Бідних невольників.

Що вони тридцять літ у неволі пробували
Та білого світа і праведного сонечка не видали,
Та й празника святого різдва й великодня не знали.
Прийшла до їх дівка Маруся, бранна
Попівна Богуславна,
Стала тихо словами промовляти:

"То ви нозани,
Бідні невольники!
Снажіть же мені,

Що в вас тепер в християнських городах за день?"

А тоді нозани
Бідні невольники,
Стали планати, ридати,
Та до дівки Марусі, бранки,
попівни Богуславни,
Словами промовляти:

"По чім то ми можем сей день знати,
Як ми тридцять літ у неволі пробуваєм,
Та білого світа і праведного сонечка не видаєм,
Та й і празника святого різдва й великодня не знаєм..."

Про сестру і брата

(Фрагмент думи записано від лірника Івана Снубія)

Ой у неділеньку
Та рано-пораненько,
Та ранніми зорями
    То й не сива зозулина нувала,
    Та й не дробная пташечка шебетала,
Та то сестра до брата
Добрим здоров'ям
Та поклон посидала.
Нватиречку відчиняла
Та словами промовляла,
А й сльозами ридала:
    "Ах, братіну мій рідненький,
    Голубчику сивенький,
Прибуди же до мене,
Та відвідай же мене
    При чужій чужині,
    Та й при злій же хуртовині,
    Та нещасній годині!"
Тоді брат сестрі одвічає:
    "Сестро моя, наже, рідна,
    Родино сердешна!
Не можу до тебе прибувати,
Не можу тебе відвідати:
    Що я живу за темними лугами,
    Та за широкими полями,
    За бистрими ріками..."

Сирітка

The orphan

Записав П. Демуцький від лірника
Ридька с. Богатирці, Таршанського повіту.

1. Див- на- я го- ди- на по сві- ту на- ста - ла:
2. Оя по- мер- ла ма- ти, зі- ста- ли- ся ді - ти,
3. Та пі- шла си- ріт- на по сві- ту блу- на - ти,
4. Та пі- шла си- ріт- на на той гроб пла- ка- - ти.
5. Оя хто бо то пла- че на мо- є- му гро - бі ?
6. Не- ма тут си- ріт- но, ні їс- ти ні пи - ти,

не од -на си- ріт -на без мат- ни зо - ста- лась.
Те- пер же - ви ді- ти си- ро- ти на - ві- ни.
Сво- є- ї ма- тін- ни рід- но- ї шу - на- ти.
Н не- ї о - біз- ва- лась ї- ї рід- на ма- ти.
А це я, ма- тін- но, візь- ми ме- не к со- бі.
А при- зво - лив гос- подь в си- рія зем- лі гни- ти.

Псалм про Потоп

The psalm about the Great Flood

Записав П. Демуцький від
лірника Романа.

1. Ска- зав Го - - сподь сво- їм ду - - хом,
2. На- шлю во - - ди пре- ве- ли - - кі,
3. У- сім лю - - дям ста- ло див - - но
4. В ті дня по - - топ про- дов- жав - - ся
5. Н ве- чо- ру зо- ря з'я- ви - - лась,

слу- хай, Но - - ю сво- їм у - - хом Строя нов- чег,
ви- гу- би - - ти рід на ві - - ни От лю- дей
Під во- дою зем- лі не вид - - но: Тіль - - ни світ
Но- ю в нов - - чег со- хра- няв - - ся Со - - рок день
Го- лу- би - - ця воз- вра- ти - - лась: Су - - ша бисть,

строя нов- чег,   строя нов - чег   строя нов- чег.
до ско- та.   От лю- дей   до ско- та.
та во- да.   Тіль - ни світ   та во- да.
со - рок ніч,   со - - рок день   со- рок ніч.
су - ша бисть.   Су - - ша бисть,   су- ша- бисть.

Псалм про страстя Христа

The psalm about the Passion of Christ.

Записав П. Демуцький від
лірника Ридьна.

3

1. Че-рез по-ле ши-ро-не-є,
2. Ту-ди і-шла Пре-чи-ста-я,

3

Та че-рез-мо-ре гли-бо-не-є.
А пре-чи-ста-я Ді-ва Ма-рі-я

Страстям Христовим

Через поле широнее, а через море глибокее.
Туди Ішла Пречистая, а Пречистая Діва Марія.

Зустрічає вона три Янголи, а три Янголи- Архангели.
Чи не виділи Сина мого? А Сина мого - Бога свого?

Євреї взяли, на хрест розпjali, гвоздями ручни прибивали.
Терновий вінець на главу склали, Шипшиною підперезали.

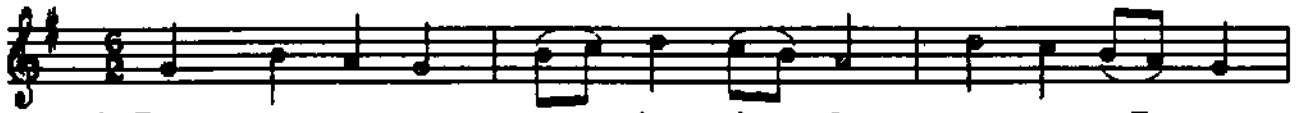
Нопієм ребро пробощдали, безневиную кров проливали.
Ой Сину мій, Спасителю, А терпиш муни великіі.

Аллилуя, аллилуя, Славимо Тебе, Пречистая.
Славимо Тебе, Пречистая, А Пречистая Діва Маріє !

Кант про Георгія.

The kant about St. George

Записав П. Демушкий від лірника
Ридька с. Богатирці, Тарашанського повіту.

1. Бу- ли лю- ди не - вір- ні - і во- ни в Бо - га
2. А ві- ри- ли у цмо- чи - ше, у лю - те - є

не ві - - ри- ли.
та змі - і- ше.

Георгію

Були люди, невірні, вони в Бога невірили.
А виріли у цмоцише, у лютее та зміще
Дали цмоку а й оброну, що неділі по людині,
Прийшла пора аж до царя, хоч сам ступай, хоч доч давай.
Стали вигри вигравати, стали панну виряджати.
Посадили в нічня моря, моли, панно, щиро Бога!
Панна тоді сильно зляка, пред Господом крижем влякла...
Аж тут летить а цмоцище, а лутее та зміще.
В його рота огонь паше, в його з очей іскри скачуть...
Де узявсь Святий Юрія, на білим коні з нопією.
Вдарив цмока серед она, забив цмона на вік віка...
"Чого хочеш Святий Юрій? Чи ти хочеш срібла-злата?
Чи ти хочеш розписати, по свім світі розсилати,
Щоб читали і писали - Георгія святкували?
Я не хочу срібло-злата, тільки хочу розписання.
По всім світі розисланя - що б читали і писали - Георгія
святкували.

Чорна хмара наступає.

A dark cloud is rising.

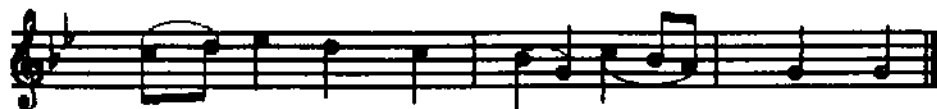
Записав Василь Нечепар
з голосу Ганни Гриви.

1. Чор- на хма- ра на- сту - па- є, се - стра з бра- том
2. Оя, сес- три- це, пе- ре - піл- но, що у те- бе
3. Бу- ду бра- та у- ва - жа- ти ді - тон з ха- ти
4. Піш- ли ді- тонь- ни із ха- ти, сво - го ба- тень-
5. Вста- вай ба- тень ну із гро- бу, тяж - но- важ- но

роз - мов - ля- є. Оя бра- ти- ну со- ко - лонь- ну
ді - тон стіль- ни. Раз чет- ве- ро, два п'я - те- ро
ви - ря - джа- ти. І- дить ді- тонь- ни із ха- ти,
на шу - ка- ти. Ная- шли ді- тонь- ни на - ли- ну,
жить без ро- ду. Тяж- но важ- но жить без ро- ду,

візь - ми ме- не на зи - монь- ну.
а у- сьо- го де - в'я - те- ро.
дядь - ко бу- де о - бі - да- ти.
сво - го ба- тень- ка мо - ги- лу.
вста - вай ба- тень- ко із - гро- бу.

Ой люлі, люлі.

Lullaby

Слова Т Шевченко

The image shows a musical score for a lullaby. It consists of three staves of music. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one flat (B-flat), and a 3/4 time signature. The melody is written on a five-line staff. The lyrics are written below the notes. The second staff continues the melody and lyrics. The third staff concludes the piece with a double bar line. The lyrics are: 1. Ой люлі, люлі, моя дитино, в день і вночі. Підеш між си́ну по У-країні, нас кле́ну-чи.

1. Ой люлі, люлі, моя дитино,
в день і вночі. Підеш між си́ну
по У-країні, нас кле́ну-чи.

Ой люлі, люлі.

2. Сину мій сину, не клени тата,
Не пом'яни.
Мене прокляту, я твоя мати,
Мене клени.
3. Мене не стане, не йди між люди,
Йди ти в гай.
Гай не спитає я бачить не буде,
Там і гуляя.
4. Найдеш у гаю тую калину,
Тая пригорнись.
Бо я молила, моя дитино,
Її колись.

Ой гірна калина

The bitter guelderberry

обробна Василя Нечепи
з голосу Зіновія Штокалка

1. Ой гір- на ка- ли- на ой гір- на-я гір - на
не од- на за- пла- че но- заць- на- я жін - - - на
не- од- на за пла- че но- заць- на- я жін- на.

Ой гірна калина

Ой гірна калина, ой гірняя, гірна,
Не одна заплаче, козацькая жінна.
    Не одна заплаче, не одна ридає,
    Як город Полтавський, солдат принімає.
Не одна заплаче, не одна ридає,
Як город Варшавський солдат принімає.
    За багачьним сином, вся родина плаче
    А за сиротою, чорний ворон плаче.
За багачьким сином, плаче вся родина.
А за сиротою чорнява дівчина.

Ой, не пугай пугаченьку.

Do not hoot owl.

The image shows a musical score for the song. It consists of three staves of music in a single system. The first staff begins with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The melody is written in a simple, folk-like style. Below the first staff, the lyrics are written in Ukrainian: "Ой не пугай пугаченьку". The second staff continues the melody, and the lyrics are "ой з не-пугай пугаченьку". The third staff concludes the melody, with the lyrics "в зеленому байраченьку".

Оя не пугая пугаченьку

Оя не пугая, пугаченьку, зеленому байраченьку
Як же мені не пугати, що все яри та байраки.

Нігде мені гнізда звити, і діточок виплодити
Ішла вдова долиною, з маленькою дитиною.

Сіла вдова спочивати, з малим сином розмовляти.
"Ой сину мій малесенький, де твій батько ріднесенький"

Летів орел над водою, розмовляє з удовою:
"Ой я твого мужа знаю, трічі на день одвідаю.

Ім снідаю, обідаю, а в третій раз вечеряю.
І на кудрі наступаю, очі з лоба видираю."

Оя не пугая пугаченьку, в зеленому байраченьку.

Скажи мені правду.

Tell me the truth, my love.

записали Марко Вовчон
та Опанас Маркович

1. Ска- жи ме- ні прав- ду мо- є сер- де- ня
но- то- ра- я зе- лень най- кращ про- цві- та чи крат- час-
тия бар - ві - но - чок чи за- паш- ний на - си - ле - - чок
чи пов- на ро- жа

Снажи мені правду, моє серденья.

Пісня-загадка в записах Опанаса Марновича

Снажи мені правду, моє серденья,
Ноторая зелень найнрацц процвіта:
Чи кратчастий барвіночок, чи запашний василечок,
Чи повна рожа ?

Зелений барвінок сади устилає,
Запашний васильок три запахи має,
А над тую повную рожу, а над тую, червоную,
І в світі немає!

Снажи мені правду, моє серденья,
Ноторая пташна найлучше забавля:
Чи сивая зозуленька, чи цїнавий горобейно.
А чи соловейко ?

Сива зозуленька гуде самотненько,
Малий горобейно устає раненько,
А над того соловейка, а над того щебетливця
І в світі немає!

Снажи мені правду, моє серденья,
Ой хто найсолодше в світі прожива:
Чи хазяйська жона, а чи бідная вдова,
А чи дівчина ?

Хазяйська жона все снладни складає,
Бідная вдова думни думає,
А в молодій дівчиноньці, у веселій голівоньці
І гадни немає !

Нащо мені женитися?

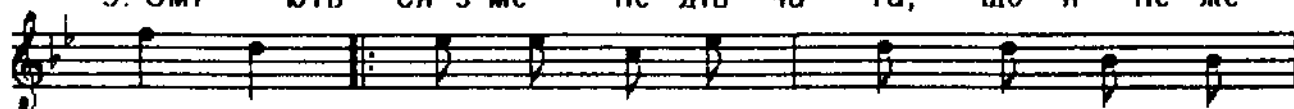
Why should I marry

1. На- що ме- ні же- ни- ти - ся, на- що жін- ну

2. А гре- ча- но- і по- ло - ви та не бу- де

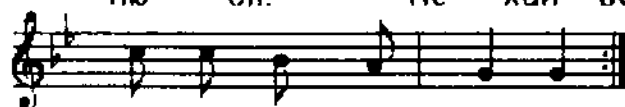
3. Смі- ють- ся з ме- не дів- ча - та, що я не же-

бра- ги ? Те- пер сі- но не вро- ди- ло

їс- ти. А яш- ня- я з ос- тю- на- ми

ню- ся. Не- хай во- ни дур- ні зна- ють

ні- чим го- ду- ва- ти.

бу- де в зу- би ліз- ти.

що я з них смі- ю- ся.

Попаденька

The priest's wife

1. Та не рос- те ви- ша- я ло - бо - да,

2. Не їди, не їди ба- тюш- на ти слу - жить

та не жи ве кра- ша- я по - па дя.

Ну- дись тво- я ма- туш- на за - бі - жить.

Піп ста- рий, ши- ро- на- я бо- ро- да,

Не їди, не їди, ба - тюш- на він- ча- ти,

не- хай те- бе ін- ші люб- лять, а не я.

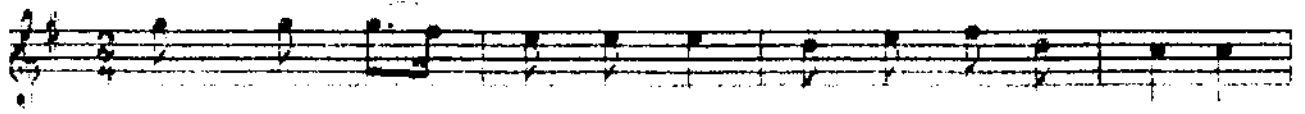
Пі- ле ж тво- я ма - туш- на гу- ля- ти

Перегра

На горбочку сиджу

I sit on a rise.

1. На гор боч ку сид жу та дум ву га да ю,

шо я на ру бон мо - тор - ний а гро - шея не - ма - ю.

На горбочну сиджу

На горбочну сиджу, та думку гадаю,
Що я парубок моторний, а грошей немаю.
Якби мені стільки грошей, як у того пана,
Гоп, справив би й собі я, сірого жупана.
Справив би я жупан новий, та й підперезався,
Вийшов би я на вулицю, та у бони взявся.
А їв би я, що хотів: сало і новбаси,
І печеню, і тараню і різні витраваси.
А горілку б я пив, яна є на світі.
І зубрівку, і тернівку, і вишнівку й новганівку і настойку на житі.

Вона одспівує:

На горбочну сиджу, та збираю вишні.
Пошли Боже чоловіка, та під мої мислі.
Щоб горілку не пив, тютюну не нюхав.
Чужих жінок не любив – тільки б мене слухав.
Та не дав мені Бог ного я жадала.
Це за тії перебори, що перебирала.
Це за той перебір, та за теє лихо.
Нолишу, тормошу, а він лежить тихо.

А тепер не той час, щоб горілку пити.
Краще нухоль молона враз перехилити.
Перестройки час настав, висухла горілка.
Соки, молоко та квас, п'єм ми з понеділка.
Забринить дзвінна струна та моргну очима,
Закрутиться голова в Ганни і в Горпини.
Ой не той тепер час, щоб горілку пити.
Краще нухоль молона враз перехилити.

Про Адама і Єву.

About Adam and Eve.

Записав Василь Нечепя.
з голосу Антона Верьовки

1. Ін-но-ли бу-ло зга-да-еш як си-диш шта-
ни ла-та-еш. Про А-да-ма, Є-ву, рай.
Як жи-ли во-ни гай, гай.

The image shows a musical score for a song. It consists of five staves of music in a single system. The first staff is a vocal line with lyrics. The second staff continues the vocal line. The third staff continues the vocal line. The fourth staff is an instrumental line. The fifth staff is an instrumental line. The music is in a 2/4 time signature and a key signature of one sharp (F#).

Про Адама та Єву.

Інколи було згадаєш, як сидиш штани латаєш.
Про Адама, Єву, рай, як жили вони гай, гай...

Вони голі там ходили, на дурняк пили та їли.
Ні звірюк а ні собак, не боялись аж ніяк.

ноли б яблуна, не рвали, та законів не ламали
То мо й досі там були б, може й ми з вами в раю жили б.

Так ні ж бачте, не прийшлося, і де ж лихо те взялося,
Того чорта принесло, та й на дерево знесло.

Перекинувся в гадюку, бачте видно вже падлюку,
Став він яблуна хвалить, та став Єву він дурить.

А та розвішала вже вуха, рот роззявила та й слуха.
Треба ж було відійти, або й зовсім утікти.

Так ні ж бачте, не відстала, біля древа гризти стала,
А Адам цього не знав, та й собі він гризти став.

Та й догризлися до краю, наробили лиха в раю.
За таніі ось діла, їх поперли звідтіля.

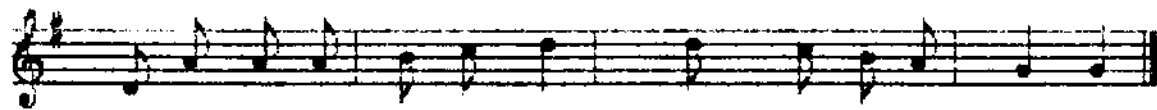
Єва так із раю драла, трохи жили не порвала.
А Адам аж употів, бо попереду летів.

Про Саврадіма

About Savradym

1. О жє-нив ся Сав-ра дим, та взяв со бі жін ку

Гай не зна-є що ро-бить з пер-шо-го по-чин-ку.

Про Саврадима

Ой зацвіла черемшина біла перелазу.
Погіршало примачині, тай з першого разу.
Жінка каже: "Примачино, треба робить діло,
Бо як скину на спиняну дубове поліно.
Теща каже: "Примачино, йди лагодить воза
будеш у нас, примачише, хоч за водовоза.
Не пішов лагодить воза, а пішов із хати
Запрягає сірі воли, та їде орати.
Оре, оре примачина, на дім поглядає,
Усі жінки обід несуть, а його чорт має.
Доорався примачина до сухого лому,
Випрягає сірі воли, та їде додому.
Їде, їде примачина, у дудочку свише.
"Ховай доню вареники, суне примачише."
Не успів у хату зайти та на лавку сісти.
Загадала вража теща свиням їсти нести.
Щоб твої свині подохли, і хата згоріла
Як вже мені примацькеє життя надоїло!"
Довго прийман дурним був, пони розмахався.
Не попав у двері тесть, да в вікно подався.
Не попав у двері тесть, да в вікно подався.
Через призьбу, через сад, на городі вс.....

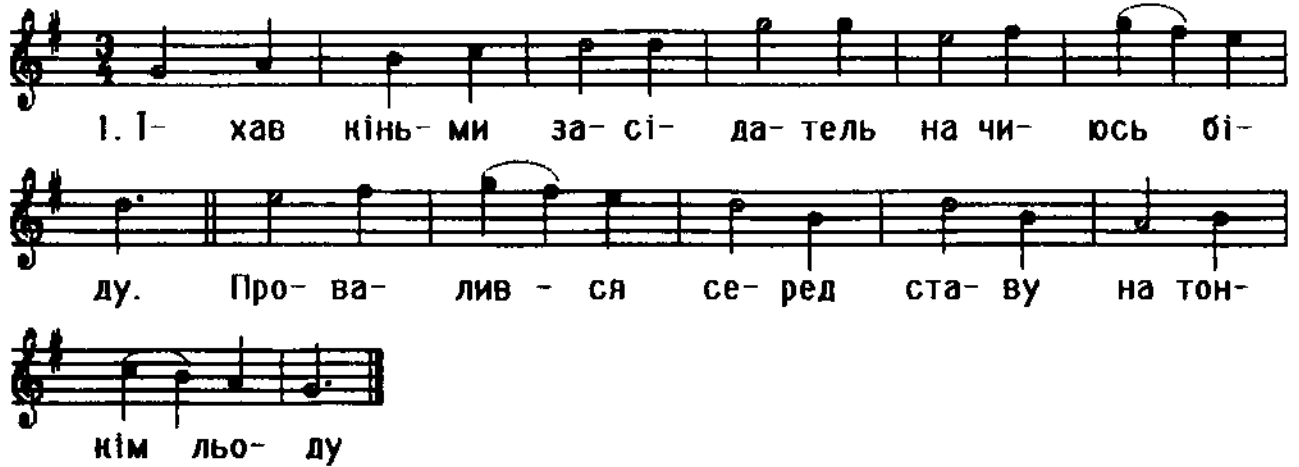
Нричить стара із-за хати:
"Їди старий вже до хати,
а я піду штани прати.

Стоїть нума у дворі: та з нума сміється.
"Ся не смійся кумасеньку, тобі не минеться."
В тебе дочон аж чотири, сина не одного
Попадеться тобі зять гірший ще од мого!"
І ти прийман, і я прийман чого нам журиться,
Собирайтесь примаченьки, та підем топиться.

Засідатель

The village councillor

Слова: С Руданського
Музика: Микола Домонтовича

1. І- хав кінь-ми за-сі- да-тель на чи- юсь бі-
ду. Про- ва- лив - ся се- ред ста- ву на тон-
кім льо- ду

Засідатель

Їхав кіньми засідатель,
На чиюсь біду.
Провалився серед ставу
На тоннім льоду
    Біжать соцьні з мужиками,
    Невід затагти,
    Шоб вже його поскоріше
    Витягти з води
Ноли жидок їм на зустріч,
Пейсами потряс:
"Гирсте, гирсте, став питать,
Що таме у вас ?"
    "Засідатель утопився,
    Господи прости,
    Їди, жиде, хоч поможеш
    Невід затагти!"
"Гирсте, гирсте, щр шунати,
Людської біди ?
Карбованця покажіте,
Вілізе з води !"
    Стали попи добрі люди
    В гору завертать,
    А вже очі його мосці
    Із води блищать.
Скинулися по кишенях,
Найшли гривень сім,
А вже з води засідатель
Вискочив зовсім

Горілочка оковита

The tasty horilka

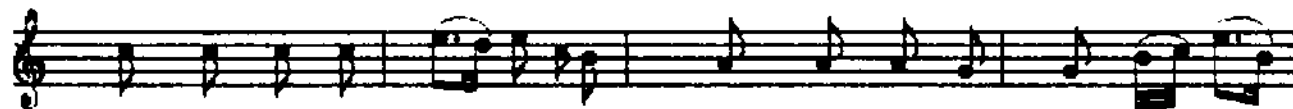
запис

Софії Тобілевич

1. Го- рі- лоч- но о- ко- ви- та я- наж бо ти

2. Че- рез те- бе сріб- ло- зло- то про- ті- на- є

сма- но- ви- та Ой, вид- но в чар- ці дір- на про- ті - на -

у бо- ло- то. Ти за мо- і, п'я- та- ни ве- деш ме -

є го- ріл- на.

не в бу- дя- ки

Який чорт мені дав

What devil made me marry

Запис Софії Тобилевич

1. Я- ний чорт ме- ні дав на ста- рість же-
2. Н пі- ду ноб- за- рю- вать жін- на йде в но-
3. Ти но- за- че чор- но бри- вий ти но- за- че
4. Я- ний чорт ме- ні дав на ста- рість же-

нить - ся. Кра- ше вік ноб- за- рю- вать
мо ру Ви- на, ме- ду на- ли- ва- є
у- род- ли- вий, Хо- ди сядь і- зо- мно- ю
нить - ся кра- ше вік ноб- за- рю- вать

Перегра

ніж з жін- ной во- зить - ся.
на но- за- чень- на мор- га- є.
по- го- во- ри- мо это- бо- ю
ніж з жін- ной во- зить - ся.

Комаринська

The Komarynsky peasant

записав Людвін Нуба
в 1880-их роках.

Allegro

The first system of musical notation consists of two staves. The upper staff is in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 2/4 time signature. It contains a melody of eighth and sixteenth notes. The lower staff is in bass clef and features a simple accompaniment of quarter notes, with each note circled.

The second system continues the melody in the upper staff and the circled accompaniment in the lower staff. The melody consists of eighth and sixteenth notes, while the accompaniment remains a steady quarter-note pattern.

The third system continues the melody in the upper staff and the circled accompaniment in the lower staff. The melody consists of eighth and sixteenth notes, while the accompaniment remains a steady quarter-note pattern.

The fourth system continues the melody in the upper staff and the circled accompaniment in the lower staff. The melody consists of eighth and sixteenth notes, while the accompaniment remains a steady quarter-note pattern.

Козачок

Kozachok

записав А. Гуменюк від
лірника О. Гребеня

Швиденько

The musical score is written in a single system with three staves. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 2/4 time signature. The tempo marking 'Швиденько' is placed above the first measure. The melody consists of eighth and sixteenth notes. The second staff continues the melody and includes a first ending bracket labeled '1.' at the end. The third staff includes a second ending bracket labeled '2.' at the beginning and concludes the piece with a double bar line.

Метелиця

Snow Dance

Козачок "Їхав, їхав"

Kozachok

записав М. Полотай
від лірника О. Гребеня

The image displays a musical score for the piece "Kozachok" (Козачок). The score is written in a single system with six staves, all using a treble clef. The key signature is one flat (B-flat), and the time signature is 2/4. The music is characterized by a rhythmic pattern of eighth and sixteenth notes, typical of a folk dance or instrumental piece. The notation includes various note values, rests, and bar lines, with a final double bar line at the end of the sixth staff.

Поради починаючому лірнику

Мій перший вчитель Олександр Степанович Сопіга з раннього дитинства навчав мене грі на скрипці і ще на багатьох народних інструментах. На великий жаль, в Носівському районі, де я народився, не було в той час жодного кобзаря або лірника. Вчив мене Олександр Степанович і співу і "нотної" азбуки. Колись в церковних хорах люди зовсім безграмотні співали найскладніших хорових творів по нотах з листка. Наука була проста. Вивчали так звану "нотну азбуку" – це сольфеджіо побудоване тільки на інтервалах до-мі, ре-фа, мі-соль або до-фа, ре-соль, мі-ля.. і так всі інтервали вверх і вниз. Ніби не існувало мінорного і мажорного строю. Чомусь недолюбливав Сопіга гармошок і баянів. Говорив, що українському співу ці звуки нехарактерні. Вчив мене на скрипці грати весь час акордами а також співати в супроводі скрипки. Наука тривала понад 10 років, поки я ніничив десятикласку і вступив до музичної школи в Чернігові. Ще за рік до закінчення школи в Носівці я їздив до Чернігіва щотижня, брав уроки в школі. Не зовсім зручно почував себе зразу в школі, бо бачив і чув, які складні вправи і твори вигравали на скрипках малі діти. Мені, вже здоровому паробку, прийшлося в школі починати вправи Шрадіна з самих азів. Програму школи я закінчив за два роки.

Отак з дитинства я і сам про те не знаючи готувався до кобзарювання.

Думаю що хлопці які навчаються або навчались грі на скрипці або віолончелі при бажанні дуже швидко опанують лірою, бо ліра має багато спільного з скрипкою. Оврам Гребень вигравав з малку на скрипці і тоді його підібрав у науку Терентій Пархоменко.

Різні строї мають ліри. Кожний лірник добував і будував собі свою ліру і строїв її в тональність зручну для свого співу. Гребень співав в тональностях До і Ре. Я співаю в тональностях Соль. Чи тому що маю високий голос, а чи може тому, що це тональність моєї матері. Якщо попросити мою матір розпочати співати якусь пісню, снажимо "Що то за нінь стоїть" то мати обов'язково почне співати точно у соль мінорі. Може моя мати має абсолютний слух? Як видно, народ володіє вональним слухом.

Не кожний лірник строїв ліру на один інтервал. Була звичайно квінта. В моїй лірі квінта Соль - Ре і співаниця настроєна в унісон з тенором на Соль. Зразу під рукою мінорний Соль-Сі бемоль - Ре і мажорний Соль-Сі-Ре тризвуки. На мою думку, так дуже зручно робить супровід, а в інструментальних творах при відкритих клав'шах звучить квінта, від якої можна брати любі потрібні Вам звуки.

Я маю денільна лір, але в роботі виносистовую ліру, яну виготовили мені в Мельнице-Подільських майстернях. Вона хроматична і має діапазон дві октави. З цього інструмента можна видобувати добрий звук. Кладу я ліру на коліна в горизонтальне положення. Це стійке положення інструмента дозволяє мені

робити різноманітні штрихи і вібрато.

Ліра – інструмент ніжний і вередливий. В залежності від температури і вологості повітря, колесо потребує якихось своїх ніжностей. Колесо я натираю наніфолем, але треба знати міру. Відлаштовую зразу співаницю так, щоб крутити було зовсім легко і був звук, який мені потрібний для даного твору. Псалєм "Сирітка" і дума "На смерть Тараса" супроводжуються зовсім іншим звуком. В піснях, де співаю сильнішим голосом або на верхніх нотах, я змушений добавляти силу звуку в лірі. Для цього на співаниці є регулюючий гвинт. Часто це роблю під час концерту так щоб глядачі не помітили, що я там щось кручу.

Колесо ліри потребує також великої уваги. Поперше, воно мусить бути ідеально відцентровано. Це вже робота майстра. Я весь час лезом бритви роблю шліфовку колеса. В моїй лірі воно дерев'яне. Мені думається, що чим більше колесо, тим краще видобувати звук. Інколи на концерті, коли починає десь підсрипувати ліра, я вимушений вести колесо в зворотню сторону і скрип зразу зникає. Коли добре відлагоджена співаниця і добре відстроєно колесо то записавши на магнітофоні янусь мелодію на одній струні, важко розпізнати, який звучить інструмент. Мені часто кажуть, що звучить віолончель.

Ян відомо, вся гра залежить від співаниці. В залежності від висоти голосу співака буде мінятися і товщина співаниці. Цю товщину легко оприділити програвши декілька нот. Товста струна буде сильно натягнена і буде затримувати поворот колеса. Тонка струна буде слабо натягнена і вібруючи буде чіпляти члавиші. Тут треба знайти золоту середину

Вважаю що треба весь час вчитись грати на співаниці. Крутити колесо треба не швидко, навіть коли міняється ритм і темп твору. Коли звучить одна оточна, добре чути якість звуку. Я з перших уроків на лірі починав видобувати вібрато і признаюсь що з'явилося воно у мене десь через п'ять років. На лірі можна грати твори написані для скрипки і віолончелі, враховуючи діапазон ліри. На ліри можна робити всі штрихи які вживаються на цих інструментах. Для цього є всі можливості в лірі. Це все те що може робити співаниця, але у нас ще дві струни – тенор і баяорн (бунти).

З цими струнами буває багато морони. Підкладаю і підмощую під ці струни нитки різної якості: і бавовну, і шерсть. Бунти повинні бути трохи приглушеними, засурдиненими. Вони повинні звучать ніжніше і тихше від співаниці і тоді на їх фоні буде добре чути звук співаниці.

Лірники на Україні були різнохарактерні. Я добре знайомий з Антоном Гнатовичем Штепою¹. Штепа змайстрував багато народних інструментів –

¹ Антон Гнатович Штепа – народний художник і займається різьбою по дереву. Цієї роботи експонуються в багатьох музеях України а також за кордоном. Народився в 1904 році в селі Сваримівка, Імманюльського району, Чернігівської області, де проживає і досі.

гітар, балалайок, нобз, лір і скрипок. Останню скрипку в 1989 році зробив без душни. Зробив і ліру на зразок скрипки. Настроєна ліра в квінту і грає Антон Гнатювич на ній дуже майстерно. Часто пальці не переставляє на клавіші а швидко пересовує їх. Це дає можливість швидко міняти висоту звуку. Клавіші в його лірі збудовані подібно фортепіанним. Його ліра є не дуже великих розмірів але звук має пронизливий, сильний.

Штепа не знає нотної грамоти і не знає в якій тональності ліра звучить. Зробив інструмент під свій голос на зразок тих лір, котрі він бачив ще в дитинстві.

Я записав на диктофон весь його репертуар. Це в основному народні танці, бо після смерті сина і дружини, він дав собі слово більше не співати. У 1989 році святкували 85 річчя з дня народження Штепи в селі Нрупичполе на Ічнянщині. Разом з квінтаром я поставив цілий концерт. Перестроював свою ліру в його тональність, відлучав бунти і ми грали вдвох. Виходить досить цікавий ансамбль лір, отже можна зробити ансамбль лірників.

Були лірники котрі під час співу не грали, а робили тільки перегри після співу. Були лірники котрі просто тримали тон або ж грали в унісон зі співом, а потім здивовували віртуозними переграми. Я думаю що сучасний лірник мусить володіти всіми оцими прийомами.

Ян співали і грали колись лірники може продемонструвати ще мій один добрий знайомий Антон Гуріювич Вєрьовна, брат прославленого Григорія Вєрьовни. Він тривалий час жив в селі Стольне, разом з лірником Гребенем. Сьогодні добре пам'ятає багато пісень з репертуару Гребеня і з задоволенням співає ці пісні. У Вєрьовни я записав чимало пісень. В своїх 85 років він добре співає супроводжує на скрипці, та й ще й підтанцьовує. Дуже журиться Антон Гуріювич, що замовнає пісня на селі Наже, що якщо вже замовнає пісня в його селі Моргуличах, то це вже може кінець світу. Ще й сьогодні живе один з поводитрів Оврама Гребеня – Мансимиенно Василь Андріювич який знає безліч жартівливих пісень з репертуару Гребеня, але грає на гармошці.

*"Не літайте голуби по хаті,
Не будіте Гребеня в кроваті."*

Репертуар Оврама Гребеня добре досліджений. Фольклорні експедиції в 1951 році, коли він був ще в добромu голосі записали майже весь його репертуар. Ці записи зберігаються в архіві Інституту Фольклору та Етнографії імені М.Т. Рильського в Києві.

І просить нас Оврам Радіонович щоб жодне слово не пропало з його пісні. Останнім часом лірник Гребень жив в селі Дмитрівна, де й похований. Ще добре люди пам'ятають як ходив він селами а за ним ходили цілі гурти дітей і дорослих. Він майстерно грав, добре співав і дуже цікаво розповідав. Під старість збирались люди у Гребеня вдома. Він сидів на призьбі а люди на траві, дітвора повисала на тинах і вила їх Оврамова пісня по крутих житейських схилах, тишила, розраювала душу.

Vasy! Nechepa ... healing music

The lira. The Ukrainian Hurdy-gurdy.

A brief history of the hurdy-gurdy in Europe

The hurdy-gurdy is a mechanically bowed chordophone. Its first appearance in Western Europe dates back to the 9th century where it was originally called the organistrum. It was so large however that two people were needed to play the instrument: one to turn the wheel and the other to play the keys. Various hybrid forms also existed such as instruments with keys but played with a bow or instruments with a wheel but without keys.

In France in the 15th century the organistrum was used by wandering poet musicians. In 1330 these poet musicians organised in Paris a guild of minstrels named after Saint Jules.

In Germany the instrument became associated with wandering beggars and was known as the Bettlerleier, Bauerleier or Drehleier.

In Britain the hurdy-gurdy is depicted in a picture by the English painter Hogart in 1733 played at a fair at Southwork.

The hurdy-gurdy became very popular amongst the aristocracy in France in the 18th century. The instrument was refined to provide a better playing mechanism and acoustic properties. The range of the instrument was enlarged to two chromatic octaves. The body was changed to that of a lute body i.e. glued from pieces. Textbooks were written for the instrument and virtuoso performers soon appeared. Professional composers such as Joseph Haydn and Wolfgang Amadeus Mozart wrote works for the hurdy-gurdy which included sonatas, and concerti.

Description of the Ukrainian hurdy-gurdy

The Ukrainian hurdy-gurdy differs from the standard classical and most popular French models in a number of ways. The main difference is the lack of a trompette¹. These instruments are distinctive in form and are easy to recognise because they are of clumsy appearance and are usually crudely made. Most have 3 strings although 4 stringed instruments do occur.

The Ukrainian hurdy-gurdy is known in Ukraine as the *lira*, *rylia* or *relia*. The later words are corruptions of the word *lira*. In Byelorussia it is occasionally called a *kobza* or *bandura*, the names of Ukrainian instruments closely associated with the professional performer of the *lira* called the *lirnyk*. The instrument is not usually found in Russia proper. There it is considered an Ukrainian folk instrument²

¹. The trompette is a devise which allows the performer to accent specific notes.

The main sections of the lira are:

1. The resonating box, similar in shape to that of the guitar, with a short neck which contains the tuning pegs.
2. The wheel used to vibrate the strings, which turns around an axle with a handle at its end.
3. Three gut strings.
4. A box housing the playing keys which sits on the sound board.

Two of the strings are strung to the side of the keybox. These strings are drone strings and are called the "*tenor*" and "*bajorok*". They sound constantly unless they are disengaged. A third string tuned to an octave higher than the tenor³ is strung through the centre of the keybox. This string is called the "*melodia*" or "*spivanytsia*". With the aid of keys which shorten the vibrating length of this string, it produces a melody.

The keys have little flags called tangents which allow the tuning to be easily altered by the twisting of this tangent so that the point of contact with the string is altered. The most common tuning of the three strings of the Ukrainian lira and the scale the tangents produce is :

Whenever a minor melody is required the tuning is changed by twisting the tangents to produce the following scale:

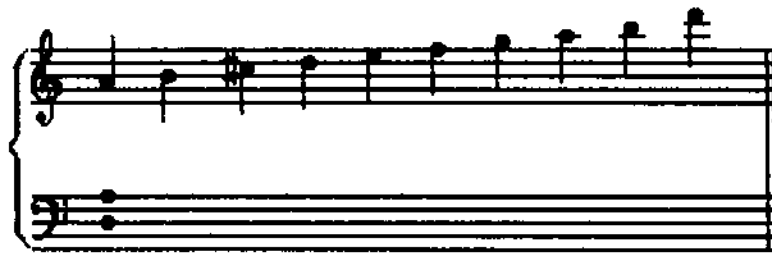
There are a number of other tunings that were also in common use such as:

---

² Soviet Music Encyclopedia. Vol 4 p. 585.

³ Vasyi Nechepa tunes his melody string in unison with the tonic. Thus the note produced can produce a chord. He states that this was common practice in the Chernihiv region.

The drone strings can also be retuned or disengaged.

In recent times it has become the convention to write most lira melodies and music in C major or minor, i.e. so that the drones are C and G⁴. The melody string is tuned to G. This allows arrangements of various songs to be performed by singers with different voice ranges using the same music but treating the lira as if it were a transposing instrument.

⁴ Vasył Nechepa tunes his instrument with drones on G and D and states that writing the music with G as the tonic is more practical. This would put the Ukrainian Lira on par with the system used for the French hurdy-gurdy.

Method of playing

One would think that the uninterrupted bow of the lira would not allow the production of accents or the use of staccato on the lira, however these sounds can be produced by the accomplished player with his right hand on the crank⁵.

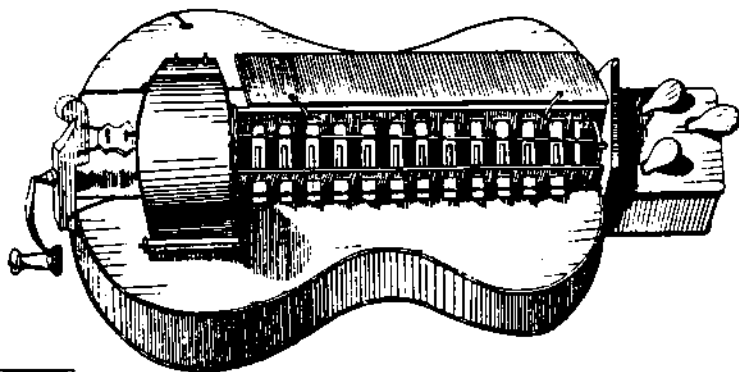
In instrumental dance pieces, the use of melisma and fine rhythmic passages is noticeable which gives the melody a specific colour: quite wide, slightly dead and screeching. The constant drone gives a certain monotonous flavour to the music.

The lirnyk places the instrument on his knees after sitting down. Usually a belt goes around the back of the player. The instrument can also be played standing up.

The lira usually played interlude, postludes and preludes to songs which were sung by the player. During the song the lirnyk would rarely play anything apart from the drone although there are some exceptions to this rule. These instrumental sections usually finished on the dominant with constant use of a triplet figures. The use of staccato is prevalent dance music and at the end of songs.

Anatoly Zayaruzny a prominent Ukrainian instrument maker presently residing in Kiev wrote that he was fortunate enough to see the last folk lirnyk⁶ at the marketplace of the Folk Architecture Museum on the outskirts of Kiev. He held his instrument horizontally and not on an angle as was customary and consequently the tangents did not automatically fall away from the string. These tangents were kept away from the string by the vibrations of the string itself. This gave a somewhat unclear sound, but allowed him to play glissandi with one finger over the whole row of keys as most of the keys continued to lie in almost one plane.

This technique would have been impossible on other instruments where the keys could move up to 10 mm.

---

⁵ Demutsky: Lira and its motives p 6

⁶ Vasyi Nechepa states that this was most probably Anton Hnatovych Shtepa, a professional woodcarver.

Scholarship and the Ukrainian hurdy- gurdy

The first study of the lira in Ukraine can be accredited to the "father of contemporary Ukrainian Music" - Mykola Lysenko. In 1894 he published a monograph about Ukrainian folk instruments and included notes on the Ukrainian Lira⁷.

Other articles followed such as the article "Lirnyky" by Studnitsky⁸ published in 1894 in the magazine Zoria.

Some notes with regard to the lira and its players were made by the Czech folklorist Ludwik Kuba [1863-1956], however these recordings had little effect on the study of the lira in Ukraine as they were only published in the 1960's⁹.

One of the most important studies on the Ukrainian lira is Demutsky's "The lira and its motives"¹⁰ which appeared in Kiev in 1903. Apart from the introduction with notes about the lira and the way the instrument is played and tuned, this study contains transcriptions of 52 psalmy and kanty which were recorded from the repertoire of the lirnyky. The work has not been republished under the present Soviet regime as most of the material is of a religious nature, and consequently no detailed melodic study of this part of the lirnyk's repertoire has been undertaken.

In 1908 Filaret Kolessa, a noted ethnomusicologist and colleague of Bela Bartok, collected a number of recording of Dumy as well as some historic folksongs, psalms and dances with the use of the phonograph and wax cylinders from the kobzari and lirnyky. These recordings were transcribed and published in 1910 and 1914 in Lviv¹¹ [then known as Lemberg] and have since been republished in 1969 in Kiev¹². In all Kolessa transcribed dumy and songs from the repertoires of 4 lirnyky and 7 kobzari. He also made an in depth analysis of the melodic characteristics of the dumy and historic songs and compared them to the manner in which they were performed on the bandura.

Kolessa had great difficulty in collecting the material on the kobzari and lirnyky. At that time Ukraine was divided in half, the Western half under Austria-Hungary and the Eastern half under Russian domination. Kolessa was not given access to travel into the villages and relied on the help of Klyment Kvitka who was instrumental in recording many of the dumy. Kvitka's wife the Ukrainian poetess Lesi Ukrainka secretly supplied

⁷ Лисенко М. Народні музичні інструменти на Україні ж. Зоря Львів 1894

⁸ Студницький Х. Лірники. Львів 1894р.

⁹ Куба Л. Любовь Куба про Україну. Київ 1963

¹⁰ Демутський П. Ліра та її мотиви К. 1903

¹¹ Колесса Філарет. Мелодії українських народних дум. Львів 1910

¹² Колесса Філарет. Мелодії українських народних дум. Київ 1969

the money for Kolessa's expedition and also for the publication of the transcriptions. Kvitka later continued his work in folklore research and published a number of works with regard to the collection of folkloric materials which he had collected. His guide to collecting from folk musicians proved to be of great benefit to other ethnographers. Kvitka later became the director of the folklore cabinet of the Moscow conservatory.

Recordings and transcriptions were made in 1930 by V. Kharkiv from a number of lirnyky of the Kharkiv region, however these have not been published and lie in manuscript form in the archives of the Institute of Ethnography in Kiev

Hnat Khotkevych the noted writer, composer and ethnographer was extremely active in the collection of materials about the kobzari and lirnyky. He organised a concert of bandurists and lirnyky at the 12th Archaeological Conference in Kharkiv in 1902, and published a number of papers about them and their lifestyle. Detailed descriptions of the lira are included in his monumental and controversial study of Ukrainian folk instruments¹³ which was published in 1930. His fall from political favour which culminated with his arrest and exile to Siberia in 1938 meant that much of his work was left unpublished and thus unknown. A 239 page manuscript survives in the Lviv archives dealing specifically with the lira and its exponents. Recently Khotkevych has been rehabilitated so that it is hoped that these materials will one day become accessible.

Kateryna Hrushevaska included almost all the information available on the lirnyky in published and unpublished form in a two volume Corpus of Ukrainian dumy. Her goal was to present a definite scholarly edition of the dumy and related materials drawing from all possible sources. Unfortunately Hrushevaska had legal problems and thus only two volumes were published in 1927 and 1931. The number of extant copies of these volumes is so small that they are virtually inaccessible.

Andryj Humeniuk collected a large amount of information on the lira from previously published sources and included it in his book on Ukrainian folk instruments¹⁴ published in Kiev in 1967 which is still the most authoritative publication on Ukrainian Instruments to date.

¹³ Хоткевич Г. Музичні інструменти українського народу. К. 1930.

¹⁴ Гуменюк А. Українські народні інструменти. К. 1967

History of the Ukrainian Hurdy-gurdy

Consensus with regards to the introduction of and the dating of the hurdy-gurdy into Eastern Europe and specifically into Ukraine, Russia and Byelorussia is varied. Some Soviet scholars point to a date back to half way through the 10th century. Others think that the instrument was introduced in the mid 17th century¹⁵.

The later theory is that the lira was introduced to Eastern Europe by the Ukrainian Cossacks who took part in the 30 years war [1618-48] in France under the command of colonel Ivan Sirko¹⁶. This seems quite plausible as it is known that the *torban*, a hybrid of the Ukrainian bandura and the theorbo, was introduced from the same source at the same time.

This could explain why the lira did not receive widespread popularity in Russia, being used only in the Russian provinces neighboring Ukraine [such as the Orlov province] where it was referred to as being a Little Russian [i.e. Ukrainian] instrument¹⁷. This could also explain the fact that no references or iconographical evidence of the instrument dating back to before the 17th century can be found in Russian sources. It also explains the reason why the instrument was not included amongst those taught at the Hlukhiv music school in the early 1700's and why it was not listed in the musical instrument catalog of Enkolm in Petersburg in 1740.

This theory however, still requires much research. It is known that the hurdy-gurdy was also used in Germany, Czechoslovakia and Hungary as well as in Poland, Lithuania and Moldavia. In the last two countries the shape and form of the instrument is very similar to the Ukrainian instrument, and it may be possible that the instrument migrated from France through these countries. Conversely, it may be possible that the instrument was introduced to those countries from Ukraine when the Ukrainian Cossacks fought on their territories. If this later theory is correct then the lira should also have been introduced to Poland. Polish culture was at that time influenced greatly by Ukrainian culture which at that time fell under Polish domination.

Other possible mentions of the lira are dated to the reign of Ivan the Terrible [1530-1584] where an extract states that the archbishop Pimen was placed on a horse with his legs tied and a lira was placed around his neck.

The Polish officer S. Maskevych who visited Moscow in 1605-6 mentioned an instrument which was played at the weddings of the gentry

¹⁵ Новосельський А. Очерки по истории русских народных музыкальных инструментов от 35

¹⁶ Гуленюк А. Українські народні музичні інструменти К. 1967 р. 114

¹⁷ Маолов С. Лирники Подільської и Чернігівської губерній. 1902 с.2-3

which is similar in description to the lira.

The lira was a constant companion of the bandura, in the repertoire and also in the customs which surrounded the performance of the instrument. It was introduced into a strong organised guild system where soon it became very prominent, even replacing the bandura in many instances.

In 1902 the 12th Archaeological Congress was held in Kharkiv. The attention of the scholars at this meeting was turned towards the music of the Ukrainian folk singers - the kobzari and lirnyky. A number of scholarly papers and a concert which included the performances of 7 bandurists and 2 lirnyky made a great impression on all those present which stimulated much debate on the future of both the bandura and the lira.

After the Archaeological conference in Kharkiv there was a renewed interest in the art of the Kobzari and lirnyky. In that year a census was taken of living performers. The Commission published its findings the existence of 43 kobzari and 73 lirnyky in the three eastern Ukrainian provinces.

The revolution of 1917 brought with it hard times for the lirnyky. Vasyly Yemetz¹⁸ suggests that most of them probably died in the famines which followed the revolution "as it was hard enough for them to earn a living when times were good."

In November 1927, an ethnographic concert and meeting was held in Kiev by the Leontovych music society. 4 lirnyky were present and recordings were made however these were lost when the Society was officially disbanded.

In 1933 there was a major famine in which an estimated 7 million Ukrainians died. This was approximately one fifth of the population. This famine would have had devastating effects on the blind folk musicians such as the lirnyky as these would have been the first to be affected.

In 1935 there are indications that a conference was held in Kharkiv for all the kobzari and lirnyky. Some 300 performers came from all parts of Ukraine. It is thought that most of these professional folk singers all perished because of political expediency¹⁹.

1939 the First Official Republican Conference of Kobzari and Lirnyky in Ukraine was announced in the press. 37 people attended of which only 2 were blind and performed traditional music in a traditional style. This conference could have been an attempt to hide the atrocities of the earlier years²⁰.

At the end of the 19th century Lysenko thought that the lira would survive longer than the bandura, but it now turns out that there are still bandurists around whereas the lira is no longer in widespread use.

¹⁸ Слєць В. Хобза та кобзарі Берлін 1923. ст 23

¹⁹ Мізинець В. Про долю кобзарів в Радянській Україні ж. Бандура Н.Ц. № 11-12

²⁰ Полотаї М. Мистецтво кобзарів Радянської України ж. Музика 1940 № 6

The last known traditional lirnyk was Avram Hrebin [Hreben] who died in December 1961. Pavlo Chymersky a blind lirnyk who occasionally performs before the concert public in Kiev playing a diatonic lira is still alive, however he has a trained voice and has possibly been tutored. He uses an instrument made by S. Il'zhenko using the design of Biletsky from Uman.

In recent times a number of people of the younger generation have taken to restoring the lira and it's repertoire to the prominence it had before. The leader currently in this field is Vasyl Nechepa.

Repertoire of the Ukrainian Hurdy- gurdy

The repertoire of the lira was quite wide in scope and can be divided into three categories.

1. Sacred music
2. Secular music
3. Moralistic music which does not easily fall into the above two categories.

In the category of sacred music one could include the various psalms and kants as well as prayers which were performed by the lirnyky. Secular music would include historic folk songs and dances. The third category would include dmy and moralistic, skovorodnian philosophical psalms without religious connotations.

The music of the lira is also closely aligned with the music of the Vertep or folk puppet theatre. This form of theatre has survived in Ukraine and in particular the Western parts up to the present date. Initially the Vertep was performed by theology students during their holidays as a way of earning some income and teaching the people about religion.

The Vertep consisted of a wooden box with two levels or compartments. The performance was in two acts: the first which was a religious story from the Bible, usually about the birth of Christ and the destruction of the children by Herod; and the second was built around a folk-comic situation. Carols and Kants were performed during the play, as well as dance music which illustrated the drama.

The second section was based on folk tunes and dances from Ukrainian as well as Polish and Russian sources. In the play there was a Cossack who was the hero, a young girl, and a foe, usually a Pole or a Russian. Each of the characters had a dance which was played when he appeared such as the Kozachok for the Cossack, the Kamarynska for the Russian or the Krakoviak for the Pole. Sometimes Jewish music was included. All the music of the Vertep, the kants and the dances, became part of the repertoire of the lirnyk.

Kanty [Canticles]

Kanty²¹ are usually songs of a religious nature usually sung in a major key however satirical, lyrical and humorous kants have also been recorded. Originally they were composed for three voices by students of orthodox brotherhood schools and collegiums whose names are today unknown, as a way of competing with polyphonic traditions of the Catholic church which were being introduced from Poland. They were originally composed in the 16-17th centuries and spread from Ukraine north to Muscovy in the 17th century.

The characteristics of the kant is the strophic form and the use of three voice harmony where the top two voices are usually separated by the interval of a third while the bass performed a harmonic foundation. Some of the melodies of church kanty survived in folk music as melodies of Ukrainian Christmas carols.

The kant in Ukraine became a very popular genre and later survived in the repertoire of the lirnyky. They were often performed solo or in duet with the leading boy or with another lirnyk, with the harmonic bass replaced by the constant drone of the lira.

Horlenko divides the kant into two groups:

1. About religious personages, events and history.
2. Moralistic psalms.

The first group Kuba suggested were less interesting because of their influence by literary sources, often being littered with terms which the lirnyk did not understand and had memorized mechanically.

Psalmy

The psalmy²² were very similar to the kanty except that they are more like folk songs and were usually in the minor key, and do not have the same harmonic three voice makeup as the kanty. The prominent Kiev musicologist O Shreyer-Tkachenko categorizes the psalm as a type of kant.²³

---

²¹ Kanty - in the plural is used rather than kants in a similar manner to the now standard usage of duma and dumy. Kanty are different from the standard English usage of the word chant.

²² Psalmy - in the plural is used rather than psalms in a similar manner to the now standard usage of duma and dumy. Psalmy are different from the standard English usage of the word psalm.

²³ Шреєр Ткаченко О. Хрестоматія української духовної музики. К 1974р. ст. 86

Ex. Жуміє моє

Slowly

Voice

Жу - мі - є мо - є   в сьвѣдѣ гор-ко - є

Lira

прожив я свій бѣк,   як нѣ чо - ло - бѣк

Songs similar to and possibly influenced by the kanty and psalmy were also included in the repertoire of the lira player such as "Siritka" [the orphan]. A large part of the repertoire of lirnyky were songs of orphans life. They were included in the performance to gain pity from the listeners. They were also important in reminding the people of Gods punishment for those who do not listen to his laws and treated beggars badly.

The Kantis and Psalms were recorded and studied extensively by Pavlo Demytsky in his study "The lira and its motives"

Dance music

Pavlo Demutsky mentions that lira players played large amount of dance tunes in their repertoire such as the Kozachok, Dribushechkas and Polkas. Sometimes these dances were played with song texts, although Demutsky mentions that this happened rarely.

The book "Instrumental Music"²⁴ includes a number of pieces such as the Hopak, and Kozachok. Kuba mentions other dances such as Kysil, Buhaj, Choboty, Sotsky, Dudochka, Tsyhanka [Gypsy dance], Moldovanka [Moldavian dance], Metelytsia (Snow dance), Horiytsia, Verbunok, Soroka, "Hryts mene moja maty" and Komarynska the later being a Russian tune but extremely popular in Eastern Ukraine because of its associations with the Vertep.

---

24 Гуленюк А. Інструментальна Музика К 1972

Dumy

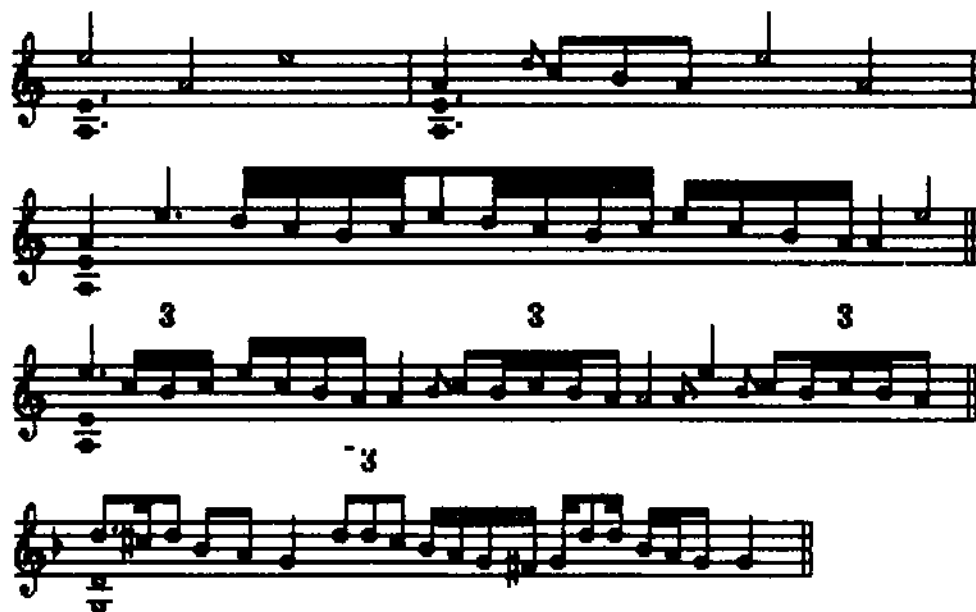
Dumy are a remarkable form of traditional epic and is thought to be derived from ancient funeral laments and medieval literature. They reflect historical events such as the struggle with the Turks and Tatars and the anti-Polish uprisings of the 17th century as well as moralistic stories.

The style of the duma is characterized by a text in free recitative non-strophic form, with 6-17 syllables; the grouping of lines [3-13] into thematic complexes called tirades; and a melody with four components: introductory melodic formulae, called a zaplachka performed to the word "hey", pure recitative on one pitch or within a fourth, melodic recitative with phrases identical with semantic content and melodically developed cadences or final formulae. Brief instrumental preludes and interludes are played before the singing begins and in between tirades.

The basis of the scale of dumy is the Dorian mode with a sharpened fourth degree used as a leading note to the dominant which acts like a temporary tonic.

Examples of the interlude sections played on the lira are:

EX

The rhythmic base of these instrumental sections came from the vocal melody, usually the last phrase of the spoken period.

Examples of transcriptions of dumy from lirnyky were collected and published by Filaret Kolessa.

Historic songs

Although it is often mentioned that the lirnyky performed historic songs, and that they were a major part of the repertoire of the lirnyk, few have been recorded. In fact most of these historic songs were recorded in Eastern Ukraine. There are no recordings of historic songs from lirnyky who lived and played in Western Ukraine. Most known recordings of historic songs were made by Filaret Kolessa with one example being recorded by Ludvik Kuba.

Humorous songs

The lirnyky and kobzari have made a great contribution to the genre of humorous songs. During the 19th century they made up a number of songs which reflected the humor of the folk. satirical songs even influenced Epic traditions where they made itself known in some of the dumy, and in dumy parodies. Songs such as "Dvorlanka", "Mishchanka", "Khoma and Yarema" etc. were common. "Chechitka" and "Komar" were also included in the lirnyk repertoire. These songs are often quite long and detailed and some had up to 193 lines.

Usually, where there is a humorous song recorded from a bandurist a version was also sung by the lirnyky.

The Lirnyky

In his professional life, the lirnyk would be a member of the brotherhood of guild. These guilds and brotherhoods were active from the 17th century and began to deteriorate only in the mid 19th century. The brotherhood had a jurisdiction over a certain area which included a number of villages and towns. They met regularly and had a selected administration elected from the elder members which consisted of a head, a treasurer and a court. Yearly contributions were collected totaling approximately 1 ruble per year which went towards the paying for the upkeep of an eternal candle in the local church. The right to teach was given by the brotherhood, however the brotherhood did not interfere in the private lives of its members.

When the child of a poor peasant couple is blinded or deformed, he is apprenticed to a Master so that he can make an existence not as a simple beggar, but as a professional folk musician. This apprenticeship would usually last for three years, however longer and shorter periods have been recorded.

The study of the lira can be divided into three periods. These are:

1. The learning of the technique of playing the instrument,

2. The combination of song and instrument and
3. The learning of texts of the lira repertoire.

It was also essential to learn the customs of the lirnyky as well as a secret language called "*Zebiy*".

The student does not pay his teacher anything but helps his teacher whom he calls '*Pan-Otets*', earn a living but walking through the village asking for alms as a common beggar. The learning process however is not an easy one. Kuba points out that most lirnyky were alcoholics and that their students often had to tolerate great pains before they completed their studies. Often the young boy would leave his master before the completion of his studies and go to another master and would have to start again from the very beginning. If a student leaves before doing his final exam, and is caught performing he is severely beaten by member of the lirnyk brotherhood or guild.

When the apprentices education is completed, the student attends one of the brotherhoods meetings where he asks all the members for their blessing and permission to commence his journeys. After playing and demonstrating his art, a ceremony takes place where the youth and the teacher walk up to the members of the brotherhood seated in a circle and chants a prayer. The youth then bows down before his teacher and thanks him for his teaching and prayers and is asked to be blessed on all four sides.

The teachers asks those seated if the boy had abused any of those present or had lied and used foul words. If there are any grudges against him, the youth asks for forgiveness and then supplies bread and salt fish and vodka to those present. The youth is then blessed on all four sides. Here the official part of the ceremony ends although the brethren continue to eat and drink at the youth's expense.

The final act of taking leave is the handing over of an instrument placing it around the neck of the youth and placing a coin or coins in the instrument for good luck. The ceremony cost the student 5 rubles.

The student would learn in his period of apprenticeship a repertoire of some 60 songs which would include 5-6 dumsy and some 30 psalms²⁵.

The lirnyk is very jealous of his songs as if it were his personal possession. Some lirnyky would not take on a student who had studied with others such as the kobzar and lirnyk Pavlo Bratytsia so that none would have a repertoire larger than his teacher²⁶. This was a method of guarding against a loss of income. Other measures were also taken. Lirnyky were assigned certain specific territories in which they could play. This was done by the brotherhood or guild to which each lirnyk would belong. If a singer wandered outside his specific territory he would

²⁵ Kuba p. 131

²⁶ Kuba p. 131

receive a severe beating with the sticks the elderly members used to ward away dogs. Even worse, a singer could be barred from performing for a certain period of time. By the laws of the brotherhood, an inhabitant of one area who had studied in another had the right to wander in both areas. Only the Elder of the brotherhood had the right to play in 3 areas or more.

At the end of his studies the young lirnyk tries to get a house, and usually marries a blind woman or one that has been physically deformed or disfigured.

The lirnyky play not only at fairs but often near churches, at weddings and other evening gatherings. Some of them apart from an old house have a little land which they plant with the aid of their family and friends. In the Winter months they often weave ropes from hemp, although they did not earn much from this.

In more recent times the lira, in comparison to the bandura, did not achieve great popularity in Ukraine. It was often thought of as just a primitive instrument of beggars. Often the lirnyky are described in a humorous fashion in folk song texts.

Ой коли б я була знала
Тай за лірника пішла
Лірик грає, і співає,
А я б ліру несла.

If I had only known,
And had married a lirnyk,
The lirnyk would play and sing
And I would carry his lira.

or

Ой Боже мій, ой Боже мій
Переросла ліру.
Якби мене той цував,
Що грає на ліру.

Oh my God, Oh my God
I have outgrown myself
If I could only be married
To one who plays a lira

The humorous element in these songs lies in the fact that the wandering life of a lirnyk was not an enticement to a normal woman.

Current status of the Ukrainian hurdy-gurdy

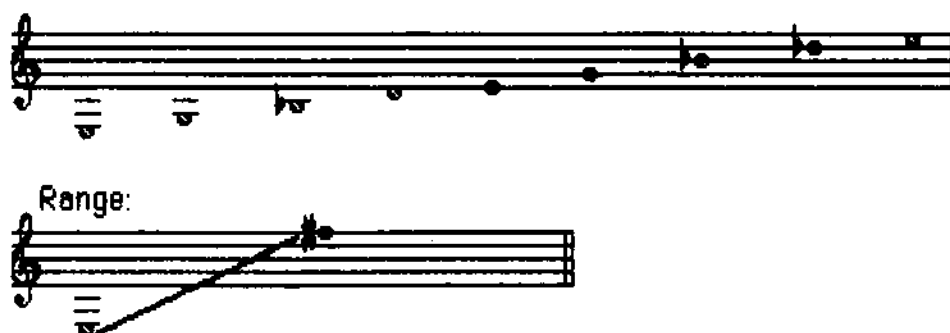
The lira has now gone out of use amongst the folk, being replaced by other instruments such as the accordion and bayan (button accordion) etc. However, the instrument is still used occasionally in ensembles and orchestras of folk instruments. New "perfected" instruments have appeared also in Byelorussia.

Instruments are being made and developed by such makers as Ivan Skliar, Vasyli' Zuliak, Viktor Komarenko and others. Usually the lira is used in these folk orchestras as an episodic instrument.

The first non-traditional use of the lira is accredited to the

Metalworkers Palace in 1924 which was directed by Leonid Haydamaka²⁷. These instruments were made in two sizes: soprano and tenor, and had only one string. They had a chromatic compass of over one octave. These instruments were interesting in that they had a bridge which was adjustable during performance and allowed variations of dynamics.

Of the new instruments, the most written and described is the instrument made by Ivan Skliar which has 9 strings each of which is capable of producing 3 sounds. The instrument is tuned in minor 3rds and chords can be played. A new system of playing keys similar to that of a button accordion was devised. The wooden wheel was replaced by a more elastic leather belt soaked in celluloid running over two wheels which could move very quickly producing a greater amplitude in the strings. The drone can be tuned to any note. Although the instrument is frequently described and praised it has not entered general use.

Another more popular instrument is one made by Vasyi Zuliak who constructed an instrument with a chromatic tuning where the tenor string is tuned an octave higher than in the traditional lira. This apparently positively influenced the sound of the instrument. The instrument has 16 keys and a range from d¹ to g².

The Byelorussian instruments have a system of keys on two levels like that of a piano and have only two strings. The tuning is chromatic over a two octave range. The drone string is adjustable over an octave.

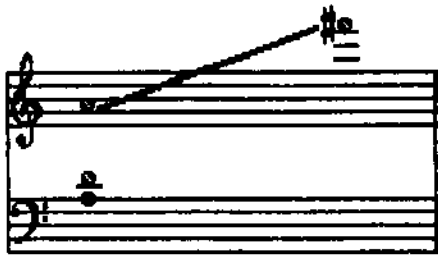

An alto version of the Byelorussian hurdy-gurdy is also made which is tuned a fifth lower than the prima. Violin mutes are used to change the

²⁷ Leonid Haydamak currently resides in New Hampshire USA.

colour of the sound produced by these instruments.

Viktor Komarenko has also made a modern lira in Prima and Baritone sizes but with three strings, with keys placed like the Byelorussian instruments. Recently altos, sopranos, and bass instruments have also been manufactured.

Soprano

The Baritone is notated the same but sounds an octave lower

Andryj Omelchenko²⁸ states that one of the better chromatic liras which have been made recently were designed by the Kiev instrument maker H. Lupysh. This instrument has 6 strings. Two strings are drone and are tuned in a fifth, the tonic and dominant of the scale to be used. Each of the 4 playing strings has 12 keys and the instrument has a range from C of the small octave to A of the second octave. Each string has a range of an octave.

Museum collections

A large number of Ukrainian liry are in the collection of Ukrainian folk instruments in Kiev at the State Museum of Theatre, Music and Cinematography at the Pechersk Monastery. These instruments are however uncatalogued. Another collection exists in the Museum of Ethnography which is also uncatalogued.

In the Museum of Decorative Art in Chernihiv (St Catherine's Church) a collection of over ten Ukrainian hurdy-gurdies exist which were collected from the region. Many were made by the prominent Ukrainian bandura maker Olexander Kornievsky, who also played on the instrument.

The Glinka Museum of musical instruments of the peoples of the USSR has over 2000 instruments in its collection. It has many traditional instruments as well as copies of modern instruments and published a catalog in 1977. It has in its collection four hurdy-gurdies

1) Relia or rylia with wheel three strings. 12 playing keys 2 of which are missing. 54 cm in length. Made 19th century No. 1340 Ukrainian Hurdy-gurdy form 14

²⁸ Omelchenko A. Народні музичні інструменти та проблеми їх удосконалення р

- 2] Rylia 3 strings 9 playing keys 55 cm length No. 668
- 3] Relia 3 strings 12 playing keys 54 cm length No. 1755
- 4] Relia 4 strings, 2 melody. 11 playing keys length 53 cm made by I. M. Kuzmenko 1937 No. 826

Sussan Palmer describes and adds details about these instruments.

5] Rustic Russian Hurdy-gurdy, no details form 13 No. 94

6] Russian Hurdy-gurdy no details form 14 No. 136

7] Lviv Ethnographic Museum Russian Hurdy-gurdy form 14

In Sussan Palmers descriptions she often calls the instruments Russian. This is certainly not the case with the instrument made in Lvov or Lviv and the Kusmenko instruments. Previously Anglo-saxon writers have had difficulty in understanding the nationality differences between the two peoples and cultures. It is very easy to misplace one culture into the culture of an occupying neighbor.

The Ukrainian hurdy-gurdy in Canada.

The Ukrainian hurdy-gurdy is not in widespread use in Canada, and little has been done by way of scholarship. There are a number of players of traditional lira music such as Hryhorv Herchak, Peter Eliak in Toronto, and evidence of traditional players existing in Canada's west.

Younger performers such as Valik Moroz (Edmonton) and Brian Cherewick (Winnipeg) are beginning to give the instrument prominence.

Traditional Ukrainian hurdy-gurdies have been found in Edmonton and Oshawa (Ontario). The Oshawa instrument is interesting in that the tangents played all three strings. It was restored by Bill Vetzal. Clearly there is potential for much scholarship in this area, which at present is being undertaken by the author and by Valik Moroz.

Victor Mishalow
Toronto, Canada.
January 1990.

BIBLIOGRAPHY

- Одно ліри її облір зафіксував В. Харків
Фонди ІМФЕ АН УРСР ф 6-3 од зб 91
- Baines F, Bowles E Hurdy-gurdy [organistrum]
in the New Grove Dictionary of Musical Instruments
Vol 2 p 260-264 Macmillan 1984
- Білинський О Повернення ліри
ж. Людина і світ
- Білинський О Ліра з глибини віків
з. Вісті з України
- Ворожиковский В. Лірники
ж. Киевская старина т XXIV 1889 ст 634,653,
- Brocker Marianne Die Drehleier Vol 2 1977 pub; Verlag fur systematische
Musikwissenschaft GmbH Bonn-Bad Godesberg
[in German rare book with rare photos]
- Вулін Жан Лірник Роден
ж. Нові Дні Монреаль Канада Лютий 1982р
ж. Вандуриот Сідней, Австралія З\8
- Вутник С. D. Кобзарі і лірники
Серія листівок Видання Бюро педагогічного
Полтавської губернської народної управи 1918р
- Визиту, Жан Молдавские народные музыкальные инструменты
Кишинев 1985
- Виноградський, С Слозоди про кобзарів та лірників Меньського району
Чернівщини ж. КПЕ 1964 т 1 ст 65
- Вертков К Атлас музыкальных инструментов народов СССР
М 1963
- Вертков К Атлас музыкальных инструментов народов СССР
М 1975 ст 395 вид Музыка выд 2
- Вертков К Русские народные музыкальные инструменты
Музыка Ленинград 1975
- Гебруо-Варанецька С М Гуцул-лірник
зобража на дереві 1958 Київський державний музей
українського мистецтва Гр ст. 2303
- Гнатюк В. Лірники
Етнографічний збірник т II
- Горленко В Кобзаря и лірники
ж. К. С. 1884р январь ст 20-50 1884р декабрь ст 639
- Hoshovsky, V USSR *2 Ukraine. Folk music
The New Grove Encyclopaedia of Music and Musicians
MacMillan 1980
- Тринченко М О Вибране
Київ 1959р
- Гуленюк А Українські народні музичні інструменти
Наукова Думка Київ 1967
- Гуленюк А Інструментальна Музика
Наукова Думка Київ 1972
- Делуцький П Ліра та її мотиви
К 1903
- Жинович И Государственный белорусский народный оркестр
Минск 1958
- Жуковський М Зі студії над кобзарськими звуковистичними піснями
ж. Періоне громадянство Київ 1929 і ст 115 2 ст 66-87

- Зааризний А Дещо про українські ліри
ж. Бандура !
- Іванов Перекоп Оркестр українських народних інструментів
Київ 1981
- Квітка К Професійналі народні співи й музиканти на Україні
Прозрама для досліду їх діяльності та побуту
Збірник іст-філ. відділу УАН Н. 13
Траці Етнографічної комісії вип 2 Київ 1924
в роо. з скороченням
Цабранные труды
т II М 1973 о 279-326
- Квітка К До вибчення побуту лірників.
ж. Первісне Громадянство та його пережитки на Україні
вип 2-3 Київ 1928 ст 115-129
- Кирбан В і А Омельченко Народні співи-музиканти на Україні
Київ 1980
- Колесса Ф Мелодії українських народних дум
Матеріали до української етнологію МПШ т 13
Львів 1910 т XXXIII
- Колесса Ф Мелодії українських народних дум
Наукова думка Київ 1969
- Крист Е Кобзари и лірники Харьковской губернии
- Сборник Харьковского историко-филологического общества. т. 13
Труды харьковского-предварительного комитета по устройству XII Археологического съезда т II ц II
Харьков 1902 ст 126
- Крист Е Дальнейшие исследования о кобзарах и лірниках
Харьковской губернии.
Ф УДІА Харків Ф798 ар 187
- Куба Любик Любик Куба про Україну збірник
Київ 1963р
- Куликов В М Музыкальные инструменты народов советского Союза в
фондах гос цен. музей музыкальной культуры им М. Ч.
Глинки. Каталог Москва 1977
- Лисенко М В Народні музичні інструменти на Україні
К 1955
- Лисенко М В Народні музичні інструменти на Україні
ж. Зоря Львів 1894 114-10 ст 162|185
- Малинка А Список кобзарів та лірників
Трудах XII Археологического съезда в Харкове т III
М. 1905 ст. 401-408
- Маслов А Ліра - народний музикальний інструмент
Русская музыкальная газета 1902 Н. 12
- Маслов А Лірники Орловської губернии в зв'язи с историческим
очерком инструмента малороссийской дщры
Этнографическое обозрение к ХЛУІ ст 4-9
- Маслов А Халики переходящие на Руси и их наперы
СПб 1905
- Маслов С Лірники Полтавской и Черниговской губерний.
Сб. Хар. ист. фил. общ. 1902 т. 13
- Маценко Павло Українські Канти
Товариство Волинь 1981 Вінніпер
- Mierczynski, S Muzyka Huculszczyzny
PWM Krakow 1965

- Ryzynetz V The Kobzar Brotherhoods
Bandura NY No 13-14 1985 p 24-26
- Мізінець В Про долю кобзарів в Радянській Україні
ж. Бандура Н.І. К. 11-12 ст 31-39
- Мішалов В Ще про бандуру на Україні сьогодні
ж Бандура Н.І. К. 11-12 1984 ст 41-48
- Moyle Natalie Ukrainian Dumy
Canadian Institute of Ukrainian Studies Harvard.
Toronto-Cambridge 1979
- Новосельский А Очерки по истории русских народных музыкальных инструментов ст 35
- Носов Л Василь Зудак
М 1960
- Омельченко А Народні музичні інструменти з Мельниці-Подільської фабрики
ж НТШ К
- Омельченко А Народні музичні інструменти і проблеми їх удосконалення
ж НТШ ст 77-83 К
- Palmer Sussann, Samuel The hurdy gurdy
David & Charles London
- Полотай М П Лирник Аврам Гребень - народний музикант.
ж. НТШ К 1958 14
- Привалов Н Лира
Записки отд русск. яз. и олав. арх
Русск. арх. об-ва т VII вып 2
- Студницький Х Лірики
Львів 1894
- Сперановский М Южно-русская певичья и собранные ее носители
К. 1904
- Сулцов М О покровительстве кобзарям и лирникам
Труды XII Археологического съезда в Харькове
т III М. 1905 ст. 401-408
- Хоткевич Г Що про бандуристів та лірників
в ж. Літературний науковий вісник
Львів 1903 Січень X і т XXІ
- Хоткевич Г Українські народні інструменти
X. 1930
- Хоткевич Г Несколько олов об Украинских бандуристах и лирниках
Этнографическое обозрение М 1903 12 ст 100
- Хоткевич Г Украинские народные музыкальные инструменты
рукопис М 1937 Фонд ІМФЕ
- Щеєр-Ткаченко О. Хрестоматія української доживотної музики
частина I Музична Україна 1974
- Щуст Я Ц Кобзарі и Лирники України на фоні олаванского епоха.
Связь кобзарей и лирников Украины с русскими и другими олаванскими народами. Львов 1953 Дисертація
- Юсов А Лирник Гребень
М 1961

Кінцеве слово.

Буду дуже радий якщо наша невелична праця стане в пригоді комусь з починаючих лірників. Це і є наша головна мета і задача.

Вористуючись нагодою хочу подякувати Віктору Мішалову, великому пропагандисту нобзарського мистецтва, який народився в Австралії. Тепер він працює в Канаді і я мав приємну можливість співпрацювати з ним – про що не міг мріяти перед тим

Подякую Валерію Ботте – співану з Австралії і його дружині Зіні, а також Миколі Морозу – президенту фірми "Нобза" в Торонто, які організували мені оце круглосвітню концертну подорож

За свою трьохмісячну поїздку я мав можливість співати перед тисячами і тисячами українців які живуть поза межами України. Яне це багатство, яка це велика сила для нашого народу. Наспівав три насети зі своїми програмами, а також записав платівку лірницьких пісень, псалмів, та дум якої не існувало раніше. В коротний час між концертами і записами видрукували цю невеличку книжку і я дуже вдячний людям які були причетні до всієї цієї роботи.

Майже кожний народ дав світові свою мову, свої пісні, свою музику. Український народ теж дав світові свою культуру, котра не поступається перед іншими. Згадаємо лише самобутнє нобзарське мистецтво. На жаль, ми чомусь почали забувати свою мову, пісню, і свою музику.

Сьогодні в кінці нашого атомного і ракетного століття, яне почалося дзвоном бандур і співом лір, може ще не пізно всім нам взятися за руни і заспівати. Тоді ми зможем врятувати нашу прекрасну землю.

"... Боян бо вішний

Ян хотів комусь пісню творити

Розтінався мислю по древу

Сірим вовном по землі

Сизим орлом під хмарами..."

Промайнуло більше 800 років як пролунав голос Бояна в "Слові о полку Ігоревім" яне народилась на Сіверсько-чернігівських землях. Гірна поразна Ігоря – це грізний призив до єднання.

Ще не пізно українцям рятувати свою мову і пісню, на це ми маємо реальну можливість. І коли зазвучить мова наша і пісня на всю силу, коли для всіх українців буде одна Україна, тоді світ побачить і почує яка це велика сила, яка висока культура.

Василь Нечепя

Зміст

Вступне слово
Василь Нечепя
Vasyl Neschepa
Спогади про Корнієвського

Пісні

На смерть Шевченка
Дума: Про Марусю Богуславку
Дума: Про сестру та брата
Псалм: Сирітка
Псалм: Про Лотоп
Псалм: Про страстя Христа.
Кант: Про Георгія
Чорна змара наступає
Ой люлі, люлі.
Ой зірка калина
Ой не пугай, пугаченьку.
Скажи мені правду.
Нащо мені женитися
Попаденька.
На горбочку сиджу.
Про Адама і Єву.
Про Сабрадіма
Засідатель.
Горілочка оковита.
Який чорт мені дав?
Комаринська.
Козачок.
Метелиця
Козачок "Isab, isab."

Поради починаючому лірнику.
The Lira. The Ukrainian Hurdy-gurdy.
Бібліографія
Кінцеве слово.
Зміст

ВАСИЛЬ НЕЧЕПА

КОБЗАР-ЛІРНИК

Добродійні КОНЦЕРТИ

Австралія, Канада, Америка

Василь Нечепя невтомний виконавець народних пісень, ходить по селах і збирає та відроджує старовинні кобзарські та лірницькі пісні.

Лауреат сьомого міжнародного фольклорного фестивалю Придунайських країн, дипломант I і II республіканського конкурсу вокалістів.

З 1973р він працює солістом при Чернігівській Обласній Філармонії, і часто виступає на святах та концертах в Україні і за кордоном.

В програмі: думи, псалми, перекази, лірницькі та кобзарські пісні в супроводі кобзи та ліри.

На концертах Ви зможете придбати касети з записами В. Нечепи.

Весь прихід із концертів і продажі касет призначений на медичну допомогу дітям України, які потерпіли від чорнобильської катастрофи.

КВИТКИ:
KOBZA, 3253 Lakeshore Blvd. W.
Arka Queen; Arka West

ТОРОНТО: Середя, 31 січня, 1990
Bishop Francis Marrocco H.S., Bloor & Dundas Sts.
7:30 веч.

Концерти організує фірма "КОБЗА" (416) 253-9314

